

Rusko-Čečensko: od minulosti k přítomnosti

Alexandra Pet'ková

Resumé

Both side have share the outbreak of Russian-Chechnyan war, because they have not been agreeable to yield from their positons so as they could avoid military solution of conflict. The tension of historical resentiments awake by radical generals from soviet era on the one side, and on the other side by radical shippers of Islamic revolution, has reduced the price of human life at minimum. The war in Chechnya was and up to this day is inauspicious, callous and cruel because of its total and devastating character.

Chechnya wanted to raise the independence, but legitimate elected authorities of Chechnya were, after the first Russian – Chechnyan war, too weak to build up at least basis of state, which would walk patiently to real independence in good relations with Russia.

The country was economic subverted, corruption has expanded there, also practice of maffia, mainly kidnapping behalf ransom. The economy has stopped working gradually. The elected authorities have not acted in the title of Chechnya, but field commanders have, government structure has collapsed.

The position of Russia was also not simple and it is still not. The fact that Chechnyan field commanders were affected by Islamic radical after the first war and they have often resort to terror against civilians, it rightfully activate the suspense of Russian side as well. Providing the acquisition of independence, the dangerous territory of militant Islam could be created in the south of Russia. However the harsh Russian reaction on this potential treat makes the Islam radical even more stronger. On the other side, if Moscow agreed with independence of Chechnya, subsequent “dominoes effect” would probably affect several Islamic parts of Russia, which could, because of try to reach independence, fall back on violent methods. I suppose, this menace of integrity of Russian territory and relative ease in Ingushetia, in Dagestan and in more ambient regions of Russia, Moscow rightfully feels it as very alarming threat.

As well as many other problems, Russia has also faced to this conflict in old soviet mentality, but we should realized what kind of trace was left there by seventy years long totalitarian regime. After the confusion, destabilization and chaos of Jelcin's democracy in the 90s, the president Putin has decided to do the state's centralisation what however, is leading to

suppression of democracy in Russia. There is still hope that Russian vision on solution of Chechnya crisis is going to modify after consolidation of position of state and democracy. Until that Russia will be able to come up peace talks, which only can lead to the end of the conflict. The question is, if there remains somebody, who they will be able to talk to.

Úvod

Cieľom príspevku je zdokumentovať a analyzovať rozsiahly konflikt medzi Ruskom a jednou z jeho federatívnych republík – Čečenskom, ktorý vypukol začiatkom 90-tych rokov 20. storočia, po rozpade Sovietskeho zväzu. Zameriavam sa najmä na dva vojenské strety, z ktorých jeden trvá dodnes. Popisujem však aj sprievodné javy a udalosti, ktoré vypuknutiu bojov predchádzali a boli ich bezprostrednými príčinami. Z dlhodobejšieho pohľadu je mojím cieľom poukázať aj na hlboké historické pozadie vzťahov medzi oboma národmi, pretože majú veľký vplyv na terajšie dianie a prispievajú k vzájomnej nenávisti, nedôvere a neochote ukončiť spory mierovou cestou.

Rozpad Sovietskeho zväzu vyústil nielen do vzniku pätnástich samostatných štátov, ale aj do snahy niektorých menších národov Ruska o samostatnosť či autonómiu. V niektorých regiónoch viedli tieto snahy k získaniu rozsiahlych autonómnych právomocí alebo k postaveniu federálnych republík. V Čečenskej republike, ktorej takéto postavenie nestačilo, prišlo k jednostrannému vyhláseniu nezávislosti a následnej krvavej vojne. Pri bežnom pozorovaní sa zdá, že celý spor vznikol na základe vývoja udalostí po rozpade komunistického štátu. V skutočnosti jeho korene siahajú hlboko do histórie oboch národov, do obdobia obsadenia severného Kaukazu Rusmi.

Zaobrám sa pôvodom čečenského národa, zložením čečenskej spoločnosti, jej charakterom a zvykmi a vzťahmi medzi Čečencami a ruskými dobyvateľmi od obsadenia Kaukazu Rusmi. Napäté vzťahy vyústili v období stalinského teroru do masových vrážd a deportácií Čečencov. Následne rozoberám udalosti 90-tych rokov: vyhlásenie nezávislosti Čečenskej republiky Ičkerija v roku 1991, občiansku vojnu, snahy Moskvy získať separatistickú republiku späť, udalosti pred vypuknutím prvej rusko-čečenskej vojny, jej priebeh v rokoch 1994 až 1996, ukončenie a následné chaotické „mierové“ obdobie, počas ktorého Čečensko dosiahlo faktickú nezávislosť. Záverečná časť súvisí s druhou rusko-čečenskou vojnou, datovanou od útoku čečenských extrémistických bojovníkov na susedný Dagestan v auguste 1999 dodnes. Okrem analýzy príčin konfliktu opisujem priebeh partizánskej vojny, vplyv krízy na zahraničnú politiku Ruska, aj snahu Moskvy riešiť situáciu

nevojenskými prostriedkami. Dôležitá je problematiku čečenského terorizmu, jeho vplyv na bezpečnostnú situáciu v Rusku, na jeho politický systém. Snažím sa tiež načrtnúť možné východisko z krízy.

Príspevok je vypracovaný s použitím historicko-deskriptívnej a komparatívno-analytickej metódy. Čerpala som z dostupnej literatúry k tejto téme, z cudzojazyčných prameňov (ruských a anglických) a z periodík z oblasti medzinárodných vzťahov. Základným prameňom bolo dielo Carlotty Gallovej a Thomasa de Waal *Čečensko: víťazství a prohry* a ďalej spomienky Jurija Baturina a kolektívu bývalých poradcov prezidenta Jel'cina *Jelcinova epocha 1988 - 2000*. Využila som množstvo článkov od autorov zaoberajúcich sa danou problematikou, aj z internetových projektov, ako napríklad Asociace pro mezinárodní vztahy, Euroasijský expres, Project Syndicate, či moskovský Carnegie centr.

1 Minulosť - korene konfliktu

1.1 Čečenská spoločnosť a charakter národa

Čečenci patria medzi najstaršie autochtónne etniká na Kaukaze. Sú príslušníkmi kaukazsko-balkánskeho typu europoidnej rasy, ibersko-kaukazskej jazykovej skupiny.¹ Spolu so susednými Ingušmi tvoria samostatnú etnickú skupinu, nazývanú *Vajnachovia*, málo spätú s okolitými národmi. Ruské pomenovanie „Čečeni“ pochádza z názvu dediny Boľšoj Čečen na rieke Argun. Terajší názov Čečenskej republiky Ičkerija dostalo Čečensko podľa hornatej oblasti na juh od Argunu, ktorá bola centrom čečenského odboja.²

Príslušníci tohto horského národa boli roľníci a jazdci. Zjednocovali sa do horských dedín (*aulov*), ktoré boli kvôli nájazdom turkotatárskych kmeňov zo severu dobre vyzbrojené a opevnené. Život aj mentalita horalov sa tým značne zmilitarizovali. Pre lepšiu obranu sa auly zjednocovali to tzv. „voľných horských spoločenstiev“, ktoré mali brániť pôdu, majetok a života členov obce. V dôsledku turkotatárskych invázií sa väčšina obyvateľov odsťahovala do hôr a nížiny obsadzovali turkotatárski kočovníci. Obyvatelia, *uzdenovia*, si boli rovní v právach aj v povinnostiach.³

Kým v susedných kaukazských štátoch sa vďaka rozvoju poľnohospodárstva posilňovali feudálne štruktúry a štátna moc, u Čečencov sa pôvodne feudálne spoločenstvá rozpadali a nadobúdali demokratický charakter. Čečenská spoločnosť sa nediferencovala

¹ SOULEIMANOV, Emil: Čečenská společnost a mentalita. In: Prague Watchdog, [online], 25.5.2003. dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000015-000006-000006&lang=3>

² GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: vítězství a prohry. Praha, Tehmis, 2000, s. 31

³ SOULEIMANOV, Emil: Čečenská společnost a mentalita. In: Prague Watchdog, [online], 25.5.2003. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000015-000006-000006&lang=3>

podľa vrstiev, ale podľa regiónov na *tukchumy* a podľa rodovo-klanového princípu na *tejpy*, teda širšie rodiny. Ich počet sa od polovice 19. storočia zvýšil z 30 na 150. Každý tejp mal vlastný najvyšší orgán - radu starších, ktorá riešila väčšinu dôležitých otázok. Medzi tejpmi prebiehalo súperenie, čo využívali a dodnes využívajú iné národy.⁴

Absencia vlastného štátu znamenala aj absenciu štátom vymáhaného práva. V horských oblastiach bola zvyčajne aj úloha náboženstva dosť nevýrazná, u Čečencov neplatili teda ani normy náboženského práva (zvlášť islamské právo *šaría*). Existovalo len *adátové*, zvykové právo, ktoré definovalo rámec vzťahov vo vnútri spoločnosti a zabraňovalo chaosu. Hlavným nástrojom bol princíp krvnej pomsty. Nešlo o neorganizovanú nenávisť, ale o povinnosť, ktorú ukladá spoločenská mienka v tejpe. Dôvody vyhlásenia krvnej pomsty boli prísne vymedzené - za obsadenie pôdy, vraždu alebo vážnu urážku. Kým u väčšiny kaukazských etník zvyk krvnej pomsty postupne zaniká, v Čečensku a Ingušsku dodnes pretrváva. Hoci cárska i sovietska nadvláda *adátové* právo dosť obmedzili, neujali sa tu ani islamské normy, ani svetské právo. Zachovala sa však kultúra násilia, ale bez noriem, čo by bránilo anarchii.⁵ Zaujímavosťou sú rozdiely medzi Čečencami z hôr a z rovín. Čečenci chránení pred dobyvateľmi pohoriami boli a sú nezávislejší a aj odbojnejší, viac dodržiavajú tradičný spôsob života. Naopak u Čečencov zo severných rovín bol spôsob života uvoľnenejší, boli „poeurópsťení“ a po dobytí Kaukazu Rusmi spolunažívali s nimi vcelku bez problémov.

Kaukazskú spoločnosť ovplyvňuje od 18. storočia aj islam. Pôvodne boli Čečenci a Inguši animistickými národmi, dodnes sa zachovali niektoré prvky pohanského kultu predkov. Keď prevládol islam, väčšina Čečencov sa priklonila k dvom *súfistickým* rádom, ktoré sa nazývajú *nakšbandíja* a *kádiríja*. Súfizmus je islamská mystika zameraná na individuálny prežitok,⁶ bez záujmu o svetské veci. Imámovia, ktorí boli zároveň duchovnými aj politickými vodcami, začali pod tlakom ruských dobyvateľov kázať aj *ghazavát*, teda svätú vojnu.⁷ Keď sa však dagestanský imám Šamil pokúsil vnútiť Čečencom prísny islamský zákon *šaría*, neuspel. Čečensko sa napokon svojím spôsobom stalo silnou islamskou republikou a v 20-tych rokoch 20. storočia malo 1 675 mešít, 140 cirkevných škôl a 859 mulahov. Sovietske úrady proti nim tvrdo zakročili a do roku 1961 boli všetky mešity zatvorené. Súfistické obrady síce pokračovali,⁸ no tradičná čečenská obyčajová kultúra od 50-

⁴ SOULEIMANOV, Emil: Čečenská spoločnosť a mentalita. In: Prague Watchdog, [online], 25.5.2003. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000015-000006-000006&lang=3>

⁵ SOULEIMANOV, Emil: Adatové právo a krevní msta u Čečenců a horalů Kavkazu. In: Euroasia expres, [online], 18. 4. 2003. Dostupné na: <http://www.euroasiana.net/oblast/clanek.php?clanekid=169>

⁶ MENDEL, Miloš: Islamská výzva. Z dějin a současnosti politického islámu. Atlantis, Brno, 1994, s. 115

⁷ Tamtiež, s. 115

⁸ GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: vítězství a prohry. Praha, Themis, 2000, s. 36-38

tych rokov upadala. Čečenci boli vo veľkej miere sekularizovaní a islam neskôr nehral významnú úlohu ani pri vyhlásení nezávislosti v roku 1991. Obyvatelia sa k islamu začali hlásiť až po vypuknutí vojny v roku 1994, po vyhlásení svätej vojny. V roku 1996 bol dokonca zavedený *šariát*, ale čečenská svetská spoločnosť mala príliš hlboké korene a islamské právo nepretrvalo. Islam oslabovala silná rusifikácia, preberanie miestneho spôsobu života.⁹

1.2 Dobytie Kaukazu: Prvý rusko-čečenský stret (1722-1917)

V 18. storočí Rusko stupňovalo svoje expanzívne aktivity a snažilo sa získať strategicky významný severný Kaukaz a tým aj prístup k Čiernemu a Kaspickému moru. Cieľom bolo spojiť sa s kresťanskými kráľovstvami v Gruzínsku a Arménsku a otvoriť obchodné cesty do Indie. K prvej zrážke medzi ruskou armádou a Čečencami prišlo v čase vojny cára Petra Veľkého proti Perzii (1722), keď jeho oddiely po obsadení Dagestanu narazili na ozbrojený odpor horských kmeňov. Rusi využívali pri dobývaní Kaukazu aj demografické zbrane, sťahovali sem slobodných roľníkov aj kozákov, ktorí vyhánali Čečencov z ich domovov. Tieto metódy spôsobili, že v rokoch 1785 až 1877 vypuklo šesť veľkých povstaní, ktoré Rusi potlačili.

Najvýznamnejšie protiruské hnutie viedol dagestanský *imám* Šamil, ktorý vytvoril z Čečenska a Dagestanu *imamát*, vojenský typ štátu postavený na *šariátskom práve*, výkonná a zákonodarná moc patrila *imámovi*. Už vtedy však Čečenci šariú a ňou nastolenú tvrdú disciplínu odmietali akceptovať.¹⁰ Šamil postupoval tvrdo - nakupoval od Čečencov potraviny za vynútené nízke ceny, ubytovával v *auloch* svojich vojakov a vyhánal obyvateľov do hôr. Je možné, že ak by islamský štát nepodľahol vojenskej prevahe Rusov, zanikol by kvôli vnútornému odporu Čečencov.¹¹

Keď v roku 1839 Rusi *imamát* napadli, Šamil im vyhlásil svätú vojnu a uchýlil sa k partizánskym metódam boja. V 40-tych rokoch 19. storočia už boli Rusi zapletení do vlečúcej sa vojny, ktorú sa im nedarilo vyhrať. Mali síce početnú, aj palebnú prevahu, ale v hustých horách sa s delami nemohli dobre pohybovať. Pokiaľ bojovali na otvorenom priestranstve, delostrelectvo im zaistilo víťazstvo. Väčšinou však museli bojovať v neprehľadnom horskom teréne, ktorý vyhovoval partizánskym skupinám.¹² V roku 1843

⁹ Najviac Čečencov - asi 50 000 - mimo republiky žije v Moskve.

¹⁰ ŠMÍD, Tomáš: Čečensko do rozpadu ZSSR. In: Euroázijský expres, [online], 01.07.2002. Dostupné na: <http://www.euroasiana.net/oblast/clanek.php?clanekid=169>

¹¹ GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Praha, Tehmis, 2000, s. 50

¹² GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Praha, Tehmis, 2000, s. 47

ovládol Šamil celé Čečensko a Dagestan, do konca roka však *imamát* utrpel veľké straty. V roku 1846, keď kaukazská vojna ustúpila do úzadia kvôli snahám Ruska ovládnuť Balkán, sa Šamil pokúsil spojiť so západným Kaukazom, no neuspel, pretože nemal podporu celého Kaukazu. Po skončení krymskej vojny Moskva opäť upriamila svoju pozornosť na Kaukaz, podarilo sa jej Šamila potlačiť a napokon sa v auguste 1859 vzdal. Dobyté Čečensko bolo pripojené k Rusku napriek tomu, že ozbrojený odpor trval do jari 1861. Po potlačení Šamilovej vzbury vypuklo ešte niekoľko povstaní, ale Rusko napokon Kaukaz ovládlo.¹³

Založenie prvého čečenského štátu bolo precedensom, ktorý sa horské národy neskôr pokúšali znova zrealizovať. Po porážke Šamilových nasledovníkov však bol Kaukaz po tridsiatich rokoch vojny zničený. Z dvestotísícovej populácie zahynulo okolo sedemdesiat tisíc ľudí, nastal relatívny pokoj. Vo februári 1860 vytvorilo Rusko tzv. Tereckú provinciu zloženú z Čečenska, Inguška a terajšieho Severného Osetska. Obyvatelia tejto provincie mali povolené praktizovať islam a *šaríu*, nosiť zbraň a neboli odvádzaní do ruskej armády. Vojna Ruska proti kaukazským kmeňom trvala jeden a pol storočia a zahynulo v nej okolo 8 miliónov ľudí - polovica celej kaukazskej populácie. Ruské velenie postupne dospelo k tomu, že ich odpor môže potlačiť nevojensky. Ako, to v roku 1833 vysvetlil generál Veljaminov: „Miestne obyvateľstvo je úplne závislé od úrody. Je preto treba každý rok, keď úroda dozrie, zničiť ich polia a za päť rokov zomrú od hladu.“¹⁴ Vzhľadom na to bolo upokojenie situácie naozaj iba zdanlivé a sociálny, národnostný a náboženský útlak sa musel prejaviť nárastom nespokojnosti a ďalšími konfliktmi.

1.3 Čečensko po októbrovom prevrate (1917-1944)

Počas I. svetovej a následnej krvavej občianskej vojny sa situácia na Kaukaze dostala do úzadia. Zmenilo sa to, keď v okolí Grozného objavili ložiská ropy. Po nástupe bolševikov k moci prisľúbila Rada ľudových komisárov moslimom slobodu vierovyznania, a zachovania národných a kultúrnych zvykov, ak zostanú súčasťou Ruska. Vyhlásenie prišlo krátko po konaní Kongresu národov Kaukazu, ktorý vytvoril spoločný štát – Horskú federatívnu republiku.¹⁵ Kvôli útokom bielogvardejcov sa nový štátny útvar spojil s bolševikmi a prispel k porážke bielogvardejského generála Denikina.

¹³ ŠMÍD, Tomáš: Čečensko do rozpadu ZSSR. In: Euroázijský expres, [online], 01.07.2002. Dostupné na: <http://www.euroasiana.net/oblast/clanek.php?clanekid=169>

¹⁴ cit. ŠVANKMAJER Milan a kol.: Dějiny Ruska. Lidové noviny, Praha, 1996, s. 247

¹⁵ ŠMÍD, Tomáš: Čečensko do rozpadu ZSSR. In: Euroázijský expres, [online], 01.07.2002. Dostupné na: <http://www.euroasiana.net/oblast/clanek.php?clanekid=169>. Horskú federatívnu republiku tvorili Abcházsko, Adyško, Kabardsko, Karačaj-Balkarsko, Osetsko, Čečensko, Inguško a Dagestan.

Toto spojenectvo však trvalo krátko. Bolševici sa snažili zachovať ruskú ríšu v pôvodnej veľkosti a používali rovnaké metódy ako cársky režim. V roku 1920 spôsobilo vyčíňanie bolševickej armády v Dagestane a východnom Čečensku vzburu, ktorú ukončila v januári 1921 dohoda so sovietskym režimom. Komisár pre národnosti, Stalin, sľúbil povstalcovi amnestiu, autonómiu a právny systém založený na islamskom práve *šaría*. Vznikla Horská autonómna republika, do ktorej patrili celý severovýchodný Kaukaz okrem Dagestanu. Po upevnení moci ju bolševici v máji 1921 rozdelili na menšie obvody a v roku 1922 začlenili do ZSSR.

Po nástupe Stalina k moci sa začali pokusy o kolektivizáciu v poľnohospodárstve a represie proti kulakom, čo spôsobilo ďalšie povstanie. Sovietska moc povstanie potlačila, ale povstalci ďalej pôsobili v horách. Teror proti obyvateľstvu sa vystupňoval. V januári 1934 Stalin rozhodol o vytvorení Čečensko-ingušskej autonómnej oblasti. Centrom sa stal čečenský Groznyj na úkor ingušskej Nazrane, čo malo vyvolať spory medzi oboma národmi.¹⁶ Začalo sa masívne ťaženie proti náboženstvu, zatýkanie, popravy a represálie. Od júla do jesene 1938 zatkli a popravili celú čečenskú elitu, spolu asi 14 000 Čečencov a Ingušov. Ako sa čoskoro ukázalo, bol to iba začiatok.

1.4 Stalinské deportácie (1944 - 1956)

V priebehu 2. svetovej vojny, v roku 1944, bol celý čečenský národ vysídlený do Strednej Ázie. Príčin bolo viacero. V 30-tych rokoch čelili Rusi na Kaukaze už spomenutým čečenským povstaniam. Následne sa Čečenci pokúsili využiť vpád nemeckých vojsk do ZSSR na vyhlásenie samostatnosti. Na jar 1943 vyzvali povstaleckí vodcovia obyvateľstvo, aby Nemcov prijali, pokiaľ uznajú právo kaukazských národov na nezávislosť. Berlín to síce urobil, ale po bitke pri Stalingrade musela nemecká armáda zo severného Kaukazu ustúpiť. Kontakty povstalcov s Nemcami poslúžili Stalinovi ako zámienka na radikálne riešenie kaukazskej otázky.¹⁷

Vo februári 1943 rozhodlo politbyro o deportáciách všetkých Čečencov, Ingušov a ostatných národov na Kaukaze do Kazachstanu, Kirgizstanu, Uzbekistanu a na Sibír. Masové deportácie na etnickom základe boli vyvrcholením stalinského teroru, ktorý bol dovtedy uplatňovaný iba podľa triedneho alebo politického hľadiska. V novembri 1943 bolo na Sibír deportovaných 68 000 turkotatárskych Karačajevcov, koncom decembra toho istého

¹⁶ ŠMÍD, Tomáš: Čečensko do rozpadu ZSSR. In: Euroázijský expres, [online], 01.07.2002. Dostupné na: <http://www.euroasiana.net/oblast/clanek.php?clanekid=169>

¹⁷ Tamtiež

roku 93 000 budhistických Kalmykov. Neskôr prišli na rad Čečenci a Inguši, potom krymskí Tatári, pontskí Gréci, Kurdi a Kórejci. V roku 1949 sa deportácie skončili vyhnaním kaukazských Grékov a občanov Pobaltia.¹⁸ Deportácie Čečencov a Ingušov sa začali 23. februára 1944 a trvali päť dní. Operáciu riadil šéf NKVD Beriža. Údaje o počtoch deportovaných sa rozchádzajú. Podľa hlásenia Berižu z 29. februára to bolo 478 479 osôb, z toho 387 229 Čečencov a 91 250 Ingušov.¹⁹ Čierna kniha komunizmu uvádza až 521 247 Čečencov a Ingušov, P. Grochmalski uvádza 478 479 vysídľencov a Milan Švankmajer 410 000 Čečencov. Podľa Grochmalského bolo 344 589 vysídľencov prevezených do Kazachstanu, 75 342 do Kirgizstanu a ostatní do Uzbekistanu a na Sibír.²⁰

Trojtyždňovú cestu do Kazachstanu neprežili tisíce ľudí. Väčšie straty však utrpeli vysťahovalci po skončení tejto cesty. Podľa údajov sovietskeho ministerstva vnútra z roku 1949 zo 608 749 Čečencov, Ingušov, Karačajevcov a Balkarcov zomrelo do 1. júla 1948 v mrazivých stepiach Kazachstanu 144 704 vysídľencov.²¹ Po deportáciách bola Čečensko-ingušská autonómna republika rozdelená medzi susedné republiky a zo zvyšku vznikla malá Groznianska oblasť v rámci Ruskej federácie. Deportácie boli vyhlásené za trvalé, deportovaní stratili právo na návrat do svojich domovov. Na ich miesto sa prisťahovali Rusi a Dagestanci. Počas deportácií prichádzalo k hromadným vraždám civilistov v celej oblasti. Najznámejší je masaker 600 „netransportovateľných“ Čečencov v *aule* Chajbachu, ktorý napriek pokusom začiatkom 90-tych rokov nebol nikdy objasnený.

S vyhnancami sa zaobchádzalo ako s občanmi tretej kategórie. Pravidelne sa museli hlásiť na políciu a nesmeli opustiť miesto pobytu, takže mnohé rodiny zostali rozdelené. Horali ťažko znášali aj stredoázijskú klímu, ich životné podmienky boli zlé. Tisíce ľudí ubytovaných v provizórnych obydliach uprostred zimy, bez zásob a možnosti obživy, zomreli od hladu a zimy. Priateľsky ich nevíтали ani miestni obyvatelia, ktorí sami žili v biede.²² Situácia sa zlepšila v roku 1953, keď sa po Stalinovej smrti postupne rušili obmedzenia. Po Chruščovovom prejave na XX. Zjazde ÚV KSSZ získali Čečenci slobodu pohybu a začali sa sťahovať späť na Kaukaz. Sovietska vláda im nakoniec návrat oficiálne povolila a 9. januára 1957 bolo obnovené Čečensko-inguško a Čečenci spolu s Ingušmi rehabilitovaní.²³

¹⁸ GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 59

¹⁹ Tamtiež, s. 60

²⁰ ŠMÍD, T.: Čečensko do rozpadu ZSSR. In: Euroázijský expres, [online], 1.07.2002. Dostupné na: Dostupné na: <http://www.euroasiana.net/oblast/clanek.php?clanekid=169>

²¹ GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 61

²² GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 69

²³ Tamtiež, s. 70. Rovnako boli obnovené aj republiky Kalmykov, Karačajevcov a Balkarov. V Kazachstane zostalo dodnes asi 50 000 Čečencov.

Vyhnanstvo zanechalo hlboké rany a je jedným z dôvodov nekompromisného postoja dnešných Čečencov k Rusku. Stalo sa aj kolektívnou skúsenosťou s nespravodlivosťou založenou na národnostnom princípe, čo v Čečencoch vzbudilo pocit spoločnej čečenskej národnej identity odlišnej od príslušnosti k určitému *teipu*, či osade. Pokusy sovietskeho vedenia o genocídu boli príčinou pokračujúcich snáh Čečencov o samostatnosť a ich nedôvery k Rusku. Ani po návrate z vyhnanstva nemali Čečenci svoje práva zaručené. Dostali malú finančnú podporu, za ktorú zväčša vykúpili od Rusov svoje domy. Kvôli nedostatku ubytovania boli k Čečensko-ingušsku pripojené tri kozácke okresy zo Stavropol'ského kraja, ktorých navrátenie je dnes jednou zo sporných otázok. Inguško naopak prišlo o Prigorodský okres na západe pri rieke Terek, ktorý zostal v Severnom Osetsku a dodnes je tiež predmetom sporov, ktoré komplikujú ingušsko-osetské vzťahy.

Napriek rehabilitácii kaukazských národov za Chruščovovej éry sa o deportáciách až do perestrojky nemohlo verejne diskutovať, čo Čečenci vnímali ako ďalšiu nespravodlivosť. Príčinou ich roztrpčenia bola aj propaganda sovietskej vlády, ktorá počas protičečenskej kampane na konci Brežnevovej éry tvrdila, že odsun Čečencom prospel, pretože získali technické vzdelanie. Propagovala sa tiež myšlienka, že Chruščovova rehabilitácia bola v skutočnosti omilostením zločincov a názory ruského historika Vitalija Vinogradova, podľa ktorého sa Čečensko a Inguško počas vlády Kataríny Veľkej pripojili k Rusku dobrovoľne.

Uvedené skutočnosti ukazujú, že ani obnovenie Čečensko-inguška nepomohlo zlepšiť vzťahy Rusov s Čečencami a Ingušmi. Jeden z najväčších prejavov nespokojnosti sa udial v Groznom v auguste 1958, keď mladý Inguš zabil v bitke Rusa. Jeho pohreb sa stal veľkou politickou demonštráciou, počas ktorej prišlo k pouličným nepokojom, čo bolo vo vtedajšom Sovietskom zväze nevídané. Pokoj obnovilo na tretí deň vojsko. Ďalšia politická demonštrácia sa odohrala za Brežnevovej vlády vo februári 1973 v Groznom, keď Inguši žiadali vrátenie Prigorodského okresu z Osetska. Demonštrantov nakoniec rozohnala polícia. Postavenie Čečencov zostalo naďalej komplikované. Bolo pre nich nemožné získať dobré vzdelanie a 200 000 Čečencov nemalo prácu. Na čele republiky stáli vždy Rusi. Napriek príjmom z ropného priemyslu Čečensko zostalo jedným z najchudobnejších regiónov ZSSR.²⁴ Pocity krivdy bol dlho potláčaný zo strachu pred brutálnou sovietskou mocou. Keď sa však zovretie uvoľnilo, kolektívny hnev spôsobený deportáciami a zlou situáciou po návrate na Kaukaz vyrazil na povrch.

²⁴ GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 75-76

2 Predvojnové obdobie

2.1 Rozpad Sovietskeho zväzu a Čečensko (1990 - 1991)

Prvou zmenou bolo zvolenie Čečenca Doku Zavgajeva za prvého tajomníka strany a neskôr za predsedu Najvyššieho sovietu, zákonodarného orgánu republiky. Zavgajev pomohol v kariére dvom Čečencom významným pre budúcnosť Čečenska - generálovi Džocharovi Dudajevovi, budúcemu čečenskému prezidentovi a Ruslanovi Chasbulatovovi, ktorý sa v roku 1991 stal predsedom Štátnej dумы Ruskej federácie. Došlo k politickej liberalizácii – obnovila sa sloboda tlače a sloboda vierovyznania. V lete 1990 sa začal pripravovať Kongres čečenského ľudu (ďalej len Kongres), ktorého sa mali zúčastniť aj rôzne nacionalistické skupiny. Kongres sa konal 23. - 25. novembra 1990 za účasti okolo tisíc delegátov. Nacionalisti vyvíjali na vedenie republiky nátlak, aby sa usilovalo o väčšiu autonómiu, no zazneli aj prvé hlasy žiadajúce nezávislosť od Ruska. Za predsedu Výkonného výboru Kongresu bol zvolený generálmajor strategického vojenského letectva ZSSR, radikál Džochar Musajevič Dudajev (čečensky Musi Džochar Dudi).²⁵ Na Kongrese sa nezúčastnili Inguši, čo ich vylúčilo z hnutia za samostatnosť. Po skončení Kongresu sa zišiel čečenský Najvyšší soviety, ktorý 27. novembra schválil rezolúciu vyhlasujúcu Čečensko-inguško za suverénnu republiku, nezávislú od ZSSR i RSFSR²⁶ pod názvom Čečenskoingušská republika. Vedúcou postavou hnutia za nezávislosť sa stal dovtedy neznámy Džochar Dudajev.²⁷

V tom čase sa rozpútali spory medzi ruským prezidentom Borisom Jeľcinom a sovietskym prezidentom Michailom Gorbačovom, ktoré ovplyvnili aj situáciu v Čečensku. Jeľcin, v snahe podkopať Gorbačovovu pozíciu podporil vodcov štrnástich zväzových republík, ktorí žiadali odtrhnutie od Moskvy. Gorbačov sa naopak snažil prebudovať Zväz, a tým oslabiť Jeľcina. Rokoval preto s predstaviteľmi dvadsiatich ruských autonómnych

²⁵ Tamtiež, s. 77-78

²⁶ Ruská sovietska federatívna socialistická republika. Tento názov platil do 25. decembra 1991, keď Najvyšší soviety RSFSR odhlasoval jeho zmenu na Ruskú federáciu.

²⁷ Narodil sa v roku 1944 v *aule* Jalchoroi, v poloingušskom *teipe* Karabulakov, ktorý v Čečensku nemal veľký vplyv. Detstvo strávil v Kazachstane, v Čečensku žil len krátko pred vstúpením do sovietskej armády. Počas tridsiatich rokov udržiaval s rodnou krajinou málo kontaktov. Po absolvovaní leteckej školy v Tambore sa stal pilotom. Oženil sa s dcérou významného ruského dôstojníka, ktorému vďačil za svoj ďalší postup. Slúžil v Irkutsku na Sibíri, v ukrajinskej Poltave a v Afganistane, kde velil bombardérom útočiacim na dediny počas afganskej vojny, za čo bol vyznamenaný. V roku 1988 sa stal veliteľom divízie diaľkových strategických bombardérov v estónskom Tarte, kde sa inšpiroval hnutím za nezávislosť pobaltských štátov. Jeho vzťahy s domovom sa zlepšili, vyvrcholili účasťou na Kongrese. Začiatkom roku 1991 sa vrátil do Čečenska a začal s Kongresom naplno spolupracovať. Paradoxne sa tak hlavnou postavou čečenského národného obrodenia stal komunistický sovietsky dôstojník, ktorý zatajoval svoj pôvod, neovládal rodný jazyk a vo vlasti takmer nežil.

republik, ktorým sľuboval v novej štruktúre štátu viac práv. Jel'cin v snahe získať podporu pri júnových voľbách ruského prezidenta odcestoval v marci 1991 na Severný Kaukaz.²⁸

Medzitým sa Dudajevovi podarilo pretvoriť Kongres čečenského ľudu na radikálne politické hnutie. Hlavným ideológom sa stal Zemlichan Jandarbijev, politický manipulátor opierajúci sa o silnú Vajnašskú demokratickú stranu (vznikla v roku 1990 ako prvá v Čečensku). Kongres finančne podporoval ropný podnikateľ Jaragi Mamodajev. Ďalšími Dudajevovými spolupracovníkmi sa stali Beslan Gantemirov, predseda polovojenskej organizácie Islamská cesta a Jusup Soslambekov, ktorý sa ako výborný rečník stal akýmsi ľudovým tribúnom. V dňoch 8. - 9. júna 1991 si Dudajev vynútil nové zvolanie Kongresu, ktorý z jeho podnetu formálne vyhlásil utvorenie republiky Nochči-Ču, čečenského štátu nezávislého od ZSSR aj Ruska. Výkonným orgánom sa stal Výkonný výbor Kongresu, iné štátne inštitúcie a orgány nevznikli. Pôvodní umiernení organizátori Kongresu z neho boli vytlačení.

Zároveň s politickou revolúciou v Čečensku prebehol v Moskve v auguste 1991 pokus antidemokratických síl o protigorbačovský puč. Jeho potlačenie znamenalo víťazstvo pre Gorgačova, ale v končenom dôsledku posilnilo pozície Jel'cina. Čečenský Kongres puč odsúdil a zorganizoval protestné zhromaždenia v Groznom. Po porážke pučistov sa bojovo naladený dav už nedal zadržať. Ozbrojené krídlo Kongresu, Gantemirovova národná garda sa 22. augusta zmocnila televízie, rozhlasu aj sídla Rady ministrov. V takejto situácii oznámil 4. septembra Dudajev rozpustenie Najvyššieho soviету Čečenskoinguška, v ďalších dňoch vznikol Dočasný Najvyšší soviет. Komunistické vedenie rezignovalo a Dudajev odstavil aj Doku Zavgajeva.

V októbri sa vývoj v Čečensku ďalej komplikoval. Neustále snahy o získanie nezávislosti od Ruska Moskvu znepokojovali, preto moskovský Najvyšší soviет na popud viceprezidenta Ruckého odhlasoval ultimátum pre nelegálne čečenské ozbrojené skupiny, ktoré mali do 10. októbra odovzdať zbrane. Dudajev ultimátum odmietol a 9. októbra opätovne vyhlásil Čečenskú republiku. Vyhlásenie znova pôsobilo skôr formálne, ako deklarácia snahy Čečenska o osamostatnenie sa. O deň odletela do Grozného ruská delegácia na rozhovory s Kongresom. Rokovania sa za ruskú stranu zúčastnili viceprezident Alexander Ruckoj, minister vnútra RSFSR Andrej Dunajev a predseda ruskej KGB Viktor Ivanenko. Rozhovory skončili neúspešne. Proti Dudajevovi však vznikla opozičná skupina

²⁸ Vo voľbách dosiahol v Čečensko-ingušku osemdesiatpercentnú podporu, v samotnom Ingušku získal dokonca 99,7 percent hlasov. Bližšie pozri: GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 84-86

Gul'atý stôl a v centre Grozného sa konali aj zhromaždenia jeho odporcov. Dňa 17. októbra Kongres rozpustil Dočasný Najvyšší soviet, prevzal zodpovednosť za organizáciu volieb a o tri dni sa vyhlásil za jediná zákonnú moc v krajine.

K situácii sa 19. októbra 1991 vyjadril aj sám Jel'cin. Poslal vodcom Kongresu výzvu, v ktorej žiadal, aby do troch dní „v záujme zaistenia bezpečnosti občanov a ochrany ústavného zriadenia Čečensko-ingušskej republiky opustili obsadené budovy a objekty patriace štátnym orgánom (...), odovzdali osobne držané zbrane (...), rozpustili všetky nezákonne sformované ozbrojené útvary a 17. novembra usporiadali demokratické voľby do Najvyššieho soviету Čečensko-ingušskej republiky a referendum o štátnom zriadení Čečensko-ingušska.“ Výzva sa končila výstrahou: „Varujem vás, že v prípade nesplnenia týchto požiadaviek budú v súlade so zákonmi RSFSR podniknuté príslušné opatrenia vedúce k normalizácii situácie.“²⁹ Kongres na výzvu nereagoval a parlamentné a prezidentské voľby naplánované na 27. októbra 1991 sa uskutočnili. Ich priebeh bol chaotický. Kongres menoval volebnú komisiu, narychlo schválil volebný zákon, ktorý z volieb vylúčil niektorých komunistických kandidátov. Keďže nebola doriešená otázka hraníc medzi Čečenskom a Ingušskom, mnohé oblasti napokon nehlasovali. Z početného ruského obyvateľstva nehlasoval takmer nikto. Podľa volebnej komisie v prezidentských voľbách zvíťazil Dudajev, ktorý kandidoval za Islamskú stranu so ziskom 90,1 percent hlasov pri 72 percentnej účasti voličov (458 144 občanov). Medzinárodní pozorovatelia vyhlásili voľby za slobodné a spravodlivé, neskôr však priznali, že boli veľmi ťažko kontrolovateľné, pretože mnohí voliči nemali preukazy totožnosti. Kvôli uvedeným problémom sú ich výsledky sporné. Napríklad článok Lenky Jordovej „*Krátke obdobie nezávislosti Čečenska 1991- 1994*“ uvádza 85 percent hlasov pre Dudajeva a iba 55 percentnú účasť oprávnených voličov.

Svojím prvým prezidentským výnosom z 1. novembra 1991 vyhlásil Dudajev samostatnosť Čečenska a odtrhnutie sa od Ruska. Ruský parlament na čele s Čečencom Ruslanom Chasbulatovom to odmietol ako nelegálne a viceprezident Alexander Ruckoj vyhlásil v Čečensko-ingušsku výnimočný stav, po ktorom mal nasledovať aj vojnový stav. V tom čase však ešte neexistovali ruské ozbrojené sily a s vyslaním sovietskej armády sovietsky prezident Gorbačov nesúhlasil. Napriek tomu dal čečenský parlament Dudajevovi mimoriadne právomoci na záchranu čečenskej zvrchovanosti. Prezident tiež vyhlásil výnimočný stav a začal mobilizovať obyvateľstvo. V noci 8. novembra sa 600 výsadbárov ruského ministerstva vnútra pokúsilo obsadiť základňu v Chankale pri Groznom. Do rána

²⁹ cit. BATURIN, Jurij. a kol.: Jelcinova epocha 1988-2000. Od Gorbačeva k Putinovi – obrazy z moderních dejín Ruska. Knižní klub, Praha, 2003, s. 355

však základňu obkľúčili čečenský dobrovoľníci a Jel'cinovi nezostalo nič iné, než výsadbárov rýchlo stiahnuť a zrušiť výnimočný stav. Pre ruskú stranu bol tento pokus o zvrhnutie Dudajeva trápny fiaskom, kým čečenský prezident z neho vyšiel ako osloboditeľ. Ako vodca čečenskej nezávislosti získal celonárodnú podporu, opozícia proti nemu neexistovala.

2.2 Nezávislé Čečensko

Nová Čečenská republika bola prezentovaná ako nezávislá krajina, pôsobila však skôr ako krajina nikoho. Nepatrila do Ruska, jej nezávislosť bola sporná, pretože ju neuznali žiadne iné štáty, dokonca ani Jordánsko alebo Sýria s veľkou čečenskou diasporou, ani USA a Veľká Británia, napriek ich záujmu o čečenský ropný priemysel. Prezident Dudajev kvôli získaniu podpory podnikol niekoľko ciest do zahraničia, no hoci ho prijali priateľsky a na najvyššej úrovni, nedokázal to využiť.

V roku 1992 stiahlo Rusko z Čečenska všetkých príslušníkov svojej armády, ktorí boli čoraz častejšie cieľmi útokov maskovaných príslušníkov čečenskej Národnej gardy. V roku 1992 sa začali tvoriť štátne inštitúcie a štruktúry Čečenska. Fungoval parlament, zvolený spoločne s prezidentom Dudajevom, existovala slobodná, necenzurovaná tlač. Okrem toho však bol v Čečensku chaos. Ešte neexistovala fungujúca vláda, ani jej štruktúra, nová republika nemala žiadnu hospodársku politiku.³⁰ 17. marca 1992 prijal čečenský parlament novú ústavu, ktorá definovala Čečensko ako štát priznávajúci svojim občanom náboženskú slobodu, povoľovala dvojité občianstvo a za úradné jazyky uznala ruštinu aj čečenštinu. Určila však aj štátne náboženstvo - islam.³¹

Kremeľ sa v roku 1992 príliš nezaoberal riešením čečenskej situácie, pretože Rusko bolo politicky oslabené a muselo sa sústrediť na naliehavejšie otázky, hoci mal Boris Jel'cin v tomto období jedných z najprofesionálnejších poradcov pre riešenie národnostných orázok – etnografku Galinu Starovojtovovú a ministra pre národnostné záležitosti Valerija Tiškova, ktorého špecializáciou bola prevencia konfliktov. Ak by ruský prezident využil potenciál svojich poradcov, mohlo sa mu podariť urovnať spory skôr, ako prišlo k ich eskalácii ak vojenskému konfliktu. Ďalší vývin ukázal, že to bola chyba. Rusko napr. súhlasilo s rozdelením zbraní zo sovietskych základní v Čečensku medzi vznikajúcu ruskú armádu a čečenské ozbrojené sily. Väčšina vojenskej techniky napokon zostala v Čečensku (a Dudajev ju predal do zahraničia), pretože čečenské polovojenské jednotky bránili odvozu

³⁰ Bližšie pozri: GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 98-100

³¹ Konstitúcia Čečenskej republiky. 1992, čl. 4. Dostupné na: <http://www.chechen.org/content.php?catID=4>

materiálu zo zbrojných skladov.³² Moskva voľa v konečnom dôsledku rada, že za základnú vyslobodila aspoň svoje posádky. Premiér Gajdar a minister Gračov boli za tento neúspech Ruska dost' kritizovaní.

Moskva sa viackrát pokúsila Dudajeva násilne zvrnúť, ale všetky snahy zlyhali. Rusko využilo ozbrojené zrážky medzi Severným Osetskom a Ingušskom v októbri 1992. Jeľcin na tomto území vyhlásil výnimočný stav a ruské jednotky pri vstupe do Inguška obsadili aj časť čečenského územia. Dudajev takisto vyhlásil výnimočný stav a pohrozil útokom. Deň nato sa v ingušskej Nazrani dohodol ruský premiér Jegor Gajdar s čečenským vicepremiérom Jaragim Mamodajevom na dočasnej hranici medzi Čečenskom a Ingušskom. Ruské vojská sa za ňu do týždňa stiahli.

Rusko odbojnú republiku neustále finančne a hospodársky blokovalo v nádeji, že ju hospodárske problémy prinútiť vrátiť sa k Rusku. Čečenská ekonomika sa aj kvôli nerealizovanej hospodárskej reforme takmer zrútila, štát však prežíval, pretože jeho „vyvrhel'ský“ status mu mimo ruského právneho a administratívneho priestoru poskytoval skvelé podmienky pre korupciu a čierny trh. Hoci ruská blokáda odrezala Čečensko od federálneho rozpočtu a vylúčila ho aj z centrálného bankového systému, republika bola naďalej prístupná a jej hranice otvorené. Keď začiatkom roku 1992 ruská vláda liberalizovala ceny spotrebných tovarov, Dudajev si kontrolu nad cenami ponechal a umelo ich udržiaval na nízkej úrovni.³³ O nadvládu nad jednotlivými úsekmi hospodárstva sa delila skorumpovaná Dudajevova vláda. Na ochranu jej politických a ekonomických záujmov založených na tieňovej ekonomike a spojení s mafiánskymi štruktúrami slúžila čečenská armáda.³⁴

Asi dve tretiny štátnych príjmov pochádzali z ropy. Pôvodne vysoká ťažba síce značne klesla, no vďaka trom rafinériám zostal Groznyj významným spracovateľským centrom a najmä uzlovým bodom v sieti ropovodov a plynovodov z Azerbajdžanu. Okrem toho, napriek ruskej blokáde Čečenska, Moskva v rokoch 1992 - 1993 čečenskú ropu ďalej odoberala. Podľa odhadov boli čečenské zisky z ropy len za rok 1993 asi 800 - 900 miliónov dolárov, veľká časť z nich sa však do čečenského rozpočtu nedostala. Ku koncu Dudajevovej vlády sa ropný priemysel rozpadol. Ropa sa stala univerzálnym platidlom, obyvatelia ju čerpali priamo z ropovodov. Čečensko sa stalo rajom kriminálnych živlov.

³² BAYEV, Pavel: Russia Policy in the North Caucasus and the War of Chechenia, London, RIIA, FSS Briefing, No. 2. March 1995. In: WANNER, Jan: Kavkazský region a ruská zahraniční politika. In: LITERA Bohuslav a.i.: Vzájemné vzťahy postsovětských republik, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 1998, s. 127. Podľa oficiálnych záznamov v Čečensku zostalo 226 lietadiel, 42 tankov, 36 obrnených transportérov a 29-tisíc samopalov.

³³ GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: vítězství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 115

³⁴ BALABÁN, Miloš: Čečensko: bolavé místo Ruska. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 7/2001.

V Čečensku žila aj pomerne veľká slovanská komunita (ruská, bieloruská a ukrajinská), v roku 1989 ju tvorilo niečo vyše 300 000 osôb, teda takmer štvrtina obyvateľstva. Väčšina z nich žila v Groznom, alebo v iných väčších mestách. V prvom roku nezávislosti odišlo z Čečenska kvôli nefungujúcej ekonomike a vzrastajúcej kriminalite asi 50 000 Rusov, ktorí najviac trpeli vzrastajúcou nezákonnosťou, pretože nemali rozsiahle rodinné klany, ktoré by ich chránili. Ruská vláda táto zločinnosť zámerne a zavádzajúco ju prezentovala ako Dudajevovu politiku namierenú proti Rusom ako národnostnej skupine, neskôr to využila na legitimizáciu krutostí, ktorých sa dopustili ruskí vojaci počas vojny.³⁵

V roku 1993 sa Dudajevov režim začal rozpadávať a postupne strácal podporu verejnosti. Šírila sa nespokojnosť. Životné podmienky obyvateľov boli veľmi zlé, väčšina štátnych zamestnancov nedostávala výplaty. Dobré sa vodilo iba novozbohatlíkom, ktorí drancovali hospodárstvo republiky. Imám Salam Chamsat z Grozného odhadoval, že „v tom čase podporovala Dudajeva asi tretina Čečencov, zvyšné dve tretiny boli proti nemu.“³⁶ Opozícia sa skladala z bývalých komunistov, intelektuálov, ale aj zločineckých skupín. Spájala ich nenávisť k Dudajevovi, rozdeľovalo vzájomné nepriateľstvo, rozpory a územná roztrieštenosť.

17. apríla 1993 rozpustil Dudajev parlament a vládu a vyhlásil prezidentskú správu. Keď bol koncom mája naňho spáchaný neúspešný atentát, udržal sa pri moci už len za pomoci armády. V júni odbojný parlament vyhlásil referendum o dôvere prezidentovi, Dudajev však zabránil jeho uskutočneniu. Začiatkom augusta sa pri Groznom odohrali ozbrojené zrážky medzi Národnou gardou a opozičným vojskom Nadtereckého okresu, ktorý sa spolu s Urus-Martanským a Gudermeským okresom snažili odtrhnúť od Čečenska. V októbri sa uskutočnili útoky na energetické zariadenia, v novembri a decembri sa množili aj útoky proti vládnym budovám. Na ochranu verejného poriadku vyhlásil prezident vojenský režim.³⁷

2.3 Občianska vojna

Hoci sa dalo predpokladať, že nestabilný Dudajevov režim po čase sám padne, mnohí moskovskí politici po vyriešení ruskej vnútropolitckej krízy v roku 1993 zamerali svoju pozornosť opäť na Čečensko. Jel'cinovi sa síce podarilo zbaviť opozície, keď dal rozstrieľať parlament a neskôr presadil ústavu posilňujúcu prezidentské právomoci, no objavila sa nová hrozba - extrémny nacionalizmus reprezentovaný Vladimirom Žirinovským. Niektorí

³⁵ GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: vítězství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 106-107

³⁶ Cit. tamtiež, s. 96

³⁷ JORDOVÁ, Lenka: Krátké období nezávislosti Čečenska 1991-1994. In: Ústav strategických studií, [online], 30. 6. 2000. Dostupné na: <http://www.strat.cz/article.php?id=8>

kremeľskí poradcovia sa domnievali, že rozhodný vojenský úder na Kaukaze by Žirinovskému prebral hlasy nacionalistov. Ďalšou príčinou príklonu k ráznemu riešeniu bol očakávaný podpis miliardovej zmluvy na využitie kaspickej ropy s medzinárodným konzorciom v Azerbajdžane v roku 1995. Najrýchlejšia a najlacnejšia cesta viedla cez Čečensko do ruského prístavu Novorossijsk.³⁸ Ak by Moskva rýchlym vojenským zásahom zvrhla Dudajeva a opäť si pripojila Čečensko, dohodu by už nič neohrozovalo. Ruské hospodárstvo bolo celkom závislé na obchode s ropou, preto bola Moskva citlivá na ohrozenie toku ropy z postsovietskych štátov do Ruska.

Vnútri Kremľa sa názory na riešenie situácie v Čečensku rôznili. Na jednej strane stáli liberálni poradcovia prezidenta Jelčina, napr. Emil Pain a Arkadij Popov, ktorí sa chceli vyhnúť použitiu sily. Navrhovali poskytnúť trom separatistickým okresom Čečenska financie, ktoré Čečensko zo štátneho rozpočtu nedostávalo od roku 1991, aby týmto príkladom získali čečenských obyvateľov na svoju stranu. Proti týmto názorom stáli kremeľskí „jastrabi“, ktorí neuznali Dudajeva za legitímneho čečenského prezidenta, odmietali s ním vyjednávať a chceli proti separatistickej republike použiť silu.³⁹

Konflikt s Čečenskom silnel. Moskva stupňovala dodávky zbraní pre protidudajevovskú opozíciu, a tak neustále dochádzalo k šarvátkam medzi Dudajevovými prívržencami a odporcami. Po atentáte na Dudajeva v Groznom v júni 1994 došlo k zrážke medzi opozíciou a Národnou gardou. Krátko na to sa 28. júla v meste Mineralnyje Vody štyria únoscovia zmocnili autobusu plného ľudí. Za ich prepustenie žiadali vysoké výkupné a dva vrtuľníky na útek do Čečenska. Pri policajnom útoku prišlo k explózií, zahynuli rukojemníci aj únoscovia. Ruské médiá spustili mohutnú propagandistickú kampaň, ktorá Čečensko opisovala ako centrum zločinu a všetkých Čečencov vykresľovala ako banditov. V tejto situácii opozičná Dočasná rada 2. augusta vyhlásila, že Dudajev bol zbavený moci a jediným legitímnym orgánom sa stala Dočasná rada, ktorú podľa nej samej podporovalo 80 percent Čečencov. Avšak kým Kremel mal na opozičné skupiny veľký vplyv (najmä prostredníctvom ministerstva pre regionálnu politiku a národnostné menšiny a Federálnej služby kontrarozvedky⁴⁰), Dočasná rada nemala v čečenskej spoločnosti dostatočne silnú pozíciu, pretože za jej vodcom nestáli vplyvné *teipy*.

³⁸ GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 130-131

³⁹ Išlo o - predsedu hornej komory parlamentu Rady federácie Vladimira Šumejka, ministra pre národnosti Sergeja Šachraja, vicepremiéra Olega Soskovca a veliteľ kremeľskej prezidentskej ochranky Alexandra Koržakova, ktorý mal na prezidenta veľký vplyv.

⁴⁰ Federalnaja služba kontrazvedki (ďalej FSK), v roku 1995 bola premenovaná na Federalnaju službu bezopasnosti, teda Federálnu bezpečnostnú službu (ďalej FSB). V roku 1994 stál na čele FSK Sergej Stepašin, budúci ruský premiér.

V septembri 1994 zaútočili vojská opozičnej Dočasnej rady na Groznyj. Národná garda ich odrazila a len zásah ruských vrtuľníkov z Mozdoku zabránil ich drvivšej porážke. Ruská účasť na akciách opozície bola čoraz zjavnejšia. Keď koncom októbra opozičné sily znova zaútočili na Groznyj, vládni vojaci zajali aj 21 Rusov. Čečenský prezident okamžite žiadal, aby Moskva oficiálne priznala účasť svojich jednotiek, hroziac, že v opačnom prípade bude zajatcov považovať za žoldnierov a dá ich zastreliť.

Minister obrany Gračov poprel, že by išlo o akciu armády s tým, že „keby tam bojovala armáda, potrebovali by sme jeden pluk výsadbárov, aby sme celú záležitosť vybavili za dve hodiny.“⁴¹ Tento výrok mu neskôr kritici vyčítali ako príliš arogantný, vychádzal však z predchádzajúcich ruských skúseností s riešením konfliktov na Kaukaze, keď skutočne jeden výsadbárový pluk podporovaný lietadlami ovplyvnil výsledok lokálnych bojov. V októbri a novembri 1993 stačili dokonca menšie sily - v západnom Gruzínsku sa vylodili tri prápory námornej pechoty a povstanie utíchlo bez jediného výstrelu. Tieto ľahké úspechy viedli k vážnym chybám v ruskom vojenskom plánovaní⁴² počas čečenskej krízy.

V tom čase prišlo k posunu v politike Kremľa. Medzi Jel'cinovými poradcami prevládli radikáli pod vedením Alexandra Koržakova. Skupina reformných poradcov (Emil Pain, Vjačeslav Kostikov, Georgij Satarov, Dimitrij Rjurikov) na čele s Jegorom Gajdarom zostala oslabená a po nezhodách s prezidentom v septembri 1994 úplne odstavená. Neskôr Jel'cin vylúčil z okruhu odborníkov zaoberajúcich sa riešením čečenskej krízy svojho poradcu pre národnú bezpečnosť Jurija Baturina, ktorý presadzoval použitie kombinácie politických a vojenských prostriedkov. Navrhoval zaangažovať ostatné ruské republiky na Kaukaze ako sprostredkovateľov. Vojenské riešenie malo byť poslednou možnosťou, pretože medzi rôznymi druhmi vojska a spravodajskými službami nebola dostatočná koordinácia.⁴³ V danej situácii bol Baturinov plán najlepším možným riešením, Jel'cin ho však odmietol a pokračoval v politike podpory protidudajevovskej opozície. Táto však nebola schopná Dudajeva poraziť, ruskí vojaci dostali preto rozkaz otvorene jej pomáhať. V novembri 1994 spoločne zaútočili na Groznyj. Zlé plánovanie, nedostatočná komunikácia a nedisciplinovanosť opozičného vojska spôsobili neúspech akcie.

Napriek neúspechom sa Kremel' rozhodol pre inváziu. Jej legitimitu sa snažil zaistiť tvrdením, že pôjde o presadenie ústavného poriadku na území Ruskej federácie. 29. novembra

⁴¹ cit. GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 142

⁴² WANNER, Jan: Kavkazský region a ruská zahraniční politika. In: LITERA Bohuslav a.i.: Vzájemné vztahy postsovětských republik, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 1998, s. 113

⁴³ BATURIN, Jurij a.i.: Jel'cinova epocha 1988-2000. Od Gorbačeva k Putinovi – obrazy z moderních dějin Ruska. Knižní klub, Praha, 2003, s. 361

odsúhlasila akciu Bezpečnostná rada inšpirovaná bleskovou operáciou USA na Haiti v septembri 1994. Rýchly útok podporoval najmä riaditeľ FSK Sergej Stepašin, ktorý si chcel napraviť reputáciu pošramotenú predchádzajúcimi zlyhaniami v operáciách proti Dudajevovi. V pozadí vojny boli aj vnútropolitické dôvody. Invázia mala slúžiť na konsolidáciu vládnucej ruskej elity a na zastrašenie oponentov, ktorých po decembrových parlamentných voľbách výrazne pribudlo. Zásah mal tiež odpútať pozornosť spoločnosti od prehlbujúcej sa ekonomickej a sociálnej krízy.⁴⁴ Kremel veril, že sa týmto osvedčeným spôsobom podarí Čečencov zastrašiť a konflikt „zmraziť“ tak, ako predtým pri iných kaukazských sporoch. Dôveroval tiež schopnostiam ministra obrany Pavla Gračova, ktorý v apríli 1994 dohodol dodnes trvajúce prímerie v Náhornom Karabachu. V prípade Čečenska sa nepodarilo ani jedno ani druhé, no Rusom sa aspoň podarilo zabrániť rozšíreniu konfliktu do najbližšieho okolia, najmä do Inguška a Dagestanu.⁴⁵

Na druhej strane intervencia poškodila prestíž ruskej armády. Ukázalo sa, že nie je dostatočne pripravená a tiež podcenila nepriateľa. Zdiskreditovala sa aj používaním brutálnych metód počas bojov. Posledným pokusom o mierové usporiadanie konfliktu bolo decembrové stretnutie ministra obrany Gračova s prezidentom Dudajevom. Bolo však už neskoro. Vojenskú akciu už podporil prezident Jel'cin a po Gračovom návrate Bezpečnostná rada 7. decembra s konečnou platnosťou schválila uskutočnenie invázie. Gračov síce žiadal akciu odložiť, napokon však Jel'cinovi ustúpil.

3 Prvá rusko-čečenská vojna

3.1 „Malá víťazná vojna“

11. decembra vydal prezident tajný príkaz *O opatreniach smerujúcich k zaisteniu zákonnosti, právneho poriadku a verejnej bezpečnosti na území Čečenskej republiky*⁴⁶, ktorý sprevádzalo *Prehlásenie k občanom Ruska*: „Dnes (...) vstúpili vojská ministerstva vnútra a obrany Ruskej federácie na územie Čečenskej republiky. Akcia vlády bola vyvolaná faktom ohrozenia celistvosti Ruska a bezpečnosti občanov jednak v samotnom Čečensku, jednak za jeho hranicami... Naším cieľom je nájsť politické riešenie problémov Čečenskej republiky, jedného zo subjektov Ruskej federácie, a ochrániť jej občanov pred ozbrojeným

⁴⁴ BALABÁN, Miloš: Čečensko: bolavé miesto Ruska. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 7/2001.

⁴⁵ WANNER, Jan: Kavkazský region a ruská zahraniční politika. In: LITERA Bohuslav a. i.: Vzájemné vztahy postsovětských republik, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 1998, s. 119

⁴⁶ Neskôr prenikli do tlače informácie o existencii tohto príkazu a po zásahu Najvyššieho súdu bol odtajnený.

extrémizmom. V tejto chvíli však mierovým rokovaniam a prejavu slobodnej vôle čečenského ľudu bráni hrozba vypuknutia občianskej vojny v Čečenskej republike...“⁴⁷

Do Čečenska vstúpilo 40 000 ruských vojakov podporovaných ťažkou technikou. Armáda dostala pomerne neurčité rozkazy zablokovat' Groznyj a obkľúčiť Dudajevovu armádu. Ruskí velitelia sa spočiatku väčším bojom vyhýbali, pokúšali sa od seba oddeliť „nelegálne ozbrojené formácie“ a odzbrojiť ich. Skutočná vojna sa tak začala až 31. decembra 1994, keď bol zahájený útok na Groznyj.⁴⁸ Profesionálne velenie armády si uvedomovalo, že vojna v Čečensku nemôže byť ani malá, ani víťazná, časť velenia dokonca zaujala voči vojne otvorene kritický postoj.⁴⁹ Pre odpor časti generality nakoniec velenie prevzal samotný minister obrany Gračov.

Na Groznyj zaútočilo viac ako 6 000 ruských vojakov s tankami a obrnenými transportermi. „Do bojov neboli nasadené elitné výsadkové vojská, iba armádne útvary, ktoré boli blízko (Čečenska), nemali však plné bojové stavy, skladali sa z nevytvorených chlapcov z ruských provincií.“⁵⁰ Neexistoval žiadny plán, žiadna príprava. Vojaci nedostali ani len mapy mesta, a tak boli rozdrvení starostlivo naplánovaným protiúderom čečenských bojovníkov. Príslušníci pozemnej pechoty neboli cvičení pre pouličné boje. Obkľúčené jednotky mali zlé spojenie s velením a malú logistickú podporu. Nedostatočne obrnené tanky a transportéry nedokázali odolať moderným protitankovým strelám. Nasadenie tankov v meste, kde nemohli dostatočne manévrovať, a ich nasadenie bez pechoty, ktorá by ich ochránila pred útokmi zo zálohy, bolo ďalším prejavom amaterizmu, čo neskôr priznal aj sám Gračov. Bombardovanie nemalo jasný vojenský cieľ, šlo o zastrešovací taktiku, ktorá však mala na svedomí veľké civilné straty. Útok vyznel skôr ako demonštrácia sily, ktorá mala Čečencov prinútiť ku kapitulácii.

Dudajev odvolal pripravované mierové rokovania vo Vladikaukaze a zmobilizoval celú armádu v počte asi tisíc mužov, ktorých doplnili dobrovoľníci z celej republiky. Náčelníkom štábu sa stal Aslan Maschadov, ktorý až do roku 1992 slúžil v ruskej armáde. Obrancovia Grozného boli vyzbrojení protitankovými strelami a samopalmi. Okolo mesta neboli pevné obranné línie, iba malé pohyblivé skupiny ozbrojencov, ktoré sa ukázali ako veľmi účinné. Takmer všetci v nich prešli výcvikom v sovietskej armáde a bojovali v Afganistane, neskôr sa

⁴⁷ cit. BATURIN, Jurij a kol.: Jelcinova epocha 1988-2000. Od Gorbačeva k Putinovi – obrazy z moderných dejín Ruska. Knižní klub, Praha, 2003, s. 366

⁴⁸ WANNER, Jan: Kavkazský region a ruská zahraničná politika. In: LITERA Bohuslav a.i.: Vzájomné vzťahy postsovietských republik, Ústav mezinárodných vzťahů, Praha, 1998, s. 127

⁴⁹ Napr. generálplukovník Gromov, námestníci ministra obrany Kondratev a Mironov, zástupca veliteľa pozemného vojska generálplukovník Vorobjov dokonca odmietol prevziať jej velenie. Bližšie pozri: Balabán, Miloš: Čečensko: bolavé miesto Ruska. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodných vzťahů, Praha, 7/2001.

⁵⁰ cit. CHLEBNIKOV, Pavel: Kmotr z Kremľu Boris Berezovskij. BB art, Praha, 2003, s. 47

zúčastnili separatistických vojen na Kaukaze, ktoré vypukli po rozpade ZSSR (Náhorný Karabach, Južné Osetsko, Abchádzsko). Ďalší boli vycvičení v táborech na hraniciach medzi Afganistanom a Pakistanom.⁵¹ Väčšinou neboli Dudajevovými stúpenkami, mnohí boli takmer v opozícii proti nemu, no ruská okupácia ich zjednotila.

Po útoku na mesto obyvatelia utkali do horských *aulov* alebo do susedných republík. Najviac bolo postihnutých asi 200 000 Rusov žijúcich v Groznom, ktorí sa nemohli ukryť na vidieku. Straty ruskej armády neboli oficiálne vyčíslené. Podľa prvých údajov od Rady federácie to bolo 394 mŕtvych a viac ako 1 000 zranených vojakov, Agentúra Interfax uvádzala až 1 160 mŕtvych. Mnohí vojaci však nemali identifikačné štítky, teda nebolo možné určiť ich totožnosť. Ďalšiu správu o stratách podali ruskí poslanci, ktorí strávili v obliehanom Groznom niekoľko dní - množstvo padlých vojakov odhadli na 1 500. Medzi ruskými vojakmi však kolovali údaje o dvoch tisícoch mŕtvych.⁵² Pre Čečencov boli boje o Groznyj víťazstvom, malé množstvo ľahko ozbrojených partizánskych jednotiek odrazilo útok najpočetnejšej armády v Európe. Čečenci však takisto utrpeli veľké škody - zničené hlavné mesto a stovky mŕtvych bojovníkov a civilistov. Ich prezident, ktorý mal svoj podiel na vypuknutí vojny, ušiel z Grozného v deň prvého pozemného útoku.

Operáciu odsúdili poprední ruskí politici zo všetkých strán politického spektra, najostrejšie prozápadní liberáli Jegora Gajdara, ktorí ju považovali za útok na demokratické inštitúcie. Obdobné stanovisko zaujali aj ruské médiá, najmä prozápadná televízia NTV. Bojovníkom proti vojne sa stal bývalý sovietsky disident, poslanec Štátnej dумы Sergej Kovaljov. Napriek protestom operácia v Čečensku pokračovala. Na druhej strane západné vlády a ich verejnosť sa obmedzili iba na niekoľko výrokov o prehnanom použití sily. Uspokojili sa s ubezpečeniami Ruska, že invázia nebude trvať dlho. Dôvodom boli obavy z oslabenia pozícií Borisa Jeľcina proti silnejúcim komunistom pred blížiacimi sa prezidentskými voľbami a obavy z návratu komunizmu v Rusku. Týmto postojom oslabili pozície prozápadnej liberálnej opozície, ktorá bola najväčším odporcom vojny.

Jeľcin označil ruských vojakov za obrancov ruskej územnej celistvosti a ústavy, Čečensko prezentoval ako hrozbu pre národnú bezpečnosť Ruska. Z vojenského hľadiska išlo o zmes mierovej operácie a bleskovej vojny, ktorá bola pre nejasné strategické ciele, zlú informovanosť a prehnané sebavedomie zle naplánovaná.⁵³ Mnohým dôstojníkom bola situácia v Čečensku povedomá. Len päť rokov predtým sovietska armáda prehrala vojnu

⁵¹ GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 169-170

⁵² GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 22-23

⁵³ WANNER, Jan: Kavkazský region a ruská zahraniční politika. In: LITERA Bohuslav a.i.: Vzájemné vztahy postsovětských republik, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 1998, s. 127

v Afganistane, kde v boji s mudžahídmi padli tisícky ruských vojakov. Hornatý terén Čečenska a historické skúsenosti s odporom voči cudzej nadvláde predznamenal podobne prebiehajúci konflikt.⁵⁴

Vojna v Afganistane bola pre Rusko precedensom, že početná, moderná a dobre vyzbrojená armáda môže byť porazená menej početným protivníkom, využívajúcim partizánske metódy na vlastnom, dôverne známom území. Gračov neuveriteľne podcenil odpor, ktorý Čečenci kládli v Groznom, ignoroval poučenia z Afganistanu, ale aj z 2. svetovej vojny. Bitky o Stalingrad a Leningrad jasne ukázali, že na dobytie mesta treba úplnú blokádu, nasadenie vycvičenej pechoty, aj nesmiernu bezohľadnosť. Keďže Rusi nemohli Groznyj zablokovať, ani nasadiť pechotu, zostala im len bezohľadnosť. Gračov ako hlavný veliteľ navyše nebol dostatočne skúsený, nemal organizačné schopnosti ani strategické myslenie na riadenie takejto rozsiahlej operácie.⁵⁵ Rusi postupne používali prostriedky čoraz menej úmerné pôvodnému charakteru konfliktu. Delostrelecké a letecké údery na vybrané strategické objekty v Groznom spôsobili veľké straty medzi civilným obyvateľstvom.⁵⁶ Hlavným cieľom pozemných operácií bol prezidentský palác, odkiaľ Aslan Maschadov riadil obranu mesta.

Ruské útoky pokračovali až do polovice januára 1995, keď zasiahli budovu čečenského generálneho štábu. Časť partizánskych skupín sa následne začali sťahovať na hornatý juh. Po týždňoch neúspechov to bolo pre Rusov dôležité a potrebné víťazstvo. Prezident Jel'cin vyhlásil vojenskú časť operácie za skončenú. Namiesto armády nastúpili jednotky ministerstva vnútra, ktoré mali obnoviť „zákon a poriadok“. Rusi kontrolovali asi polovicu mesta, ktorú dobýjali viac ako mesiac, pričom ju úplne zničili a zabili tisíce civilistov. Keďže v južných častiach mesta neboli ruské jednotky, zahájilo ruské delostrelectvo a letectvo mohutné bombardovanie. Používanie trieštivých bômb, určených proti pechote, spôsobilo ťažké straty civilistom. Hoci mali ruské jednotky palebnú prevahu, postupovali pomaly, pretože čečenským jednotkám dorazily posily. Po obsadení prezidentského paláca im trvalo ďalšie dva týždne, kým obsadili mosty cez rieku Terek, no nakoniec mesto ovládli.⁵⁷

Vo februári sa Maschadov so svojím štábom napokon stiahol do Argunu a priznal, že Groznyj stratil. V meste zostalo len niekoľko desiatok mužov, ktorí mali v utajení uskutočňovať prepady a sabotážne akcie. Aj to bola jedna z príčin, prečo Rusi zaobchádzali

⁵⁴ GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 156

⁵⁵ Tamtiež, s. 180

⁵⁶ BALABÁN, Miloš: Čečensko: bolavé místo Ruska. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 7/2001.

⁵⁷ Bližšie pozri: GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 194-198

mimoriadne kruto aj s civilistami, nebolo možné odlíšiť civilistov od partizánov, ktorí uskutočňovali sabotáže. Dobytie Grézného trvalo takmer tri mesiace a podľa údajov organizácie na ochranu ľudských práv Memorial bolo pri nej zabitých takmer 30 000 civilistov. Tieto údaje neskôr oficiálne prijala aj ruská vláda.

Po obsadení mesta začali ruskí vojaci „vyčisťovacie operácie“, ktoré mali oddeliť civilistov od bojovníkov. Vzniklo niekoľko „filtračných táborov“, kde zmizlo alebo zomrelo veľké množstvo väznených, pričom prevažnú väčšinu tvorili civilisti. Čečenci umiestnení vo filtračných táboroch vypovedali o hromadnom zatýkaní, nezmyselnom bití, fingovaných popravách, o psychickom a fyzickom týraní, ktorým sa vynucovali priznania. Napriek všetkým snahám Rusi nedokázali získať potrebné informácie a zadržať skrývajúcich sa rebelov, takže represie zasahovali zväčša civilistov. V dobytom Groznom dochádzalo k drancovaniu, zatýkaniu a útokom na bezbranných obyvateľov. Aj keď išlo zväčša o individuálne výčiny vojakov, ich počínanie veliteľstvo tolerovalo. Mnohí vojaci sa báli vraždeniu a mučeniu zabrániť, alebo ho oznámiť, pretože sa stávalo, že tých, ktorí sa o to pokúsili, jednoducho zastrelili ich vlastní druhovia.

V ruských jednotkách vládol neporiadok. Zle platení vojaci predávali Čečencom zbrane, ktoré boli potom použité proti nim, alebo za úplatky nechávali obklúčené čečenské oddiely ujsť. Počet skorumpovaných dôstojníkov rástol. Keďže sa v Čečensku striedali každé dva mesiace, nestarali sa o dlhodobé dôsledky svojho konania, ich hlavný cieľ bol zárobok. Jednotky posilňovali aj „kontraktníci“ (vojaci slúžiaci „na zmluvu“), ktorí mali ruskú armádu sprofesionalizovať. Išlo o žoldnierov, ktorí sa správali najhoršie.

Najznámejšou udalosťou je útok na dedinu Samaški, odkiaľ mali ruské jednotky vyhnáť partizánov. Akcia nazývaná aj „ruská My-Lai“ sa zmenila na masaker civilistov. Zahynulo viac ako sto ľudí, z nich iba štyria boli partizáni. Ďalších sto mužov odvliekli do filtračných táborov. Pôvodne vyzeral celý útok ako dielo opitých vojakov, no podľa neskorších výpovedí išlo o zhora nariadenú akciu, na zastrašenie obyvateľstva.⁵⁸ Za masaker nebol nikto potrestaný. Časť zodpovednosti však nesú aj povstalci, ktorí sa často pohybovali medzi civilistami a tým ich ohrozovali. Obyvatelia dedín preto žiadali povstalcov, aby ich územie opustili. Túto situáciu mohli Rusi využiť vo svoj prospech, vytlačiť partizánov z obývaných oblastí a nakloniť si miestnych ľudí. Dali ale prednosť brutálnej pacifikácii. Krvavých ukrutností sa však dopúšťali aj Čečenci. Existujú videonahrávky zaznamenávajúce surové zaobchádzanie s ruskými vojakmi, ktorí boli napríklad verejne podrezávaní.⁵⁹

⁵⁸ GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 214-216

⁵⁹ CHLEBNIKOV, Pavel: Kmotr z Kremľu Boris Berezovskij. BB art, Praha, 2003, s. 47

3.2 „Polopartizánska“ vojna

Po dobytí Grozného pokračovali boje na juhu, kde existoval konvenčný front a dochádzalo k priamym bojovým stretom, takže Rusi mohli naplno využiť potenciál svojich tankov. Medzitým bola v Groznom zostavená bábková vláda, ktorá však nemala vplyv na prebiehajúce operácie. Súčasne vznikla aj ruská správa s oveľa väčšími právomocami. Koncom marca sa federálnym jednotkám podarilo dobyť významné mestá Argun, Šali a Gudermes, čím dostali pod kontrolu východnú časť republiky. Dobytie Šali bolo pre Rusko veľkým vojenským aj politickým víťazstvom, pretože mesto bolo dočasným sídlom Dudajevovej vlády. Bojovníci sa z obklúčeného mesta stiahli do *aulu* Seržen-Jurt. Maschadovov štáb sa usadil vo Vedene.

Do konca apríla ovládla ruská armáda takmer osemdesiat percent Čečenska a začala bombardovať *auly*, kam sa stiahli ďalšie separatistické jednotky. Tisíce utečencov, ktorí ušli pred bombardovaním do hôr, teraz utekali späť do Grozného. Povstalci opevnení v horách čelili obrovskej palebnej prevahe, míňali sa im zásoby a mali ťažké straty. Koncom mája Rusi obklúčili Seržen-Jurt a 6. júna prekvapivo zaútočili na Vedeno. Bojovníci sa ihneď stiahli na východ. Ruské vojská týmto prerušili spojenie medzi náčelníkom štábu Maschadovom, vrchným veliteľom Basajevom a prezidentom Dudajevom. Dudajev prevzal velenie nad západným frontom, Maschadov nad východným.

Basajev sa rozhodol zasadiť nepriateľovi úder na jeho vlastnom území. So 150 bojovníkmi obsadil 14. júna 1996 radnicu v juhoruskom meste Buďonnovsk. Pretože sa mu tam nepodarilo udržať, presunul sa do nemocnice, kde päť dní zadržiaval 1 200 ľudí. Cieľom bolo získať čo najväčšiu publicitu a vyburcovať ruskú spoločnosť, aby sa postavila proti vojne, ale aj zvýšiť svoju popularitu v Čečensku a posilniť odhodlanie separatistov. Jeho požiadavky boli politické: zastaviť vojnu, stiahnuť ruské jednotky a vyjednávať s Dudajevom. Prezident Jel'cin odcestoval na summit G8 do Halifaxu, vyjednávať s bojovníkmi preto začal premiér Černomyrdin. Napriek tomu na nemocnicu trikrát zaútočila špeciálna jednotka Alfa, pričom sa jej podarilo oslobodiť asi 200 rukojemníkov, 121 ďalších však zahynulo. Do vyjednávania sa zapojil aj Sergej Koval'jov, známy a rešpektovaný ochranca ľudských práv. V spolupráci s ním nakoniec Černomyrdin prikázal zastaviť paľbu a zaručil Čečencom voľný návrat domov. Separatistom so stopäťdesiatimi rukojemníkmi sa podarilo dostať do oblasti kontrolovanej povstalcami, kde rukojemníkov nakoniec prepustil.⁶⁰

⁶⁰ bližšie pozri: GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 234-241

Z tohto pôvodne samovražedného útoku vyšli Čečenci silnejší ako predtým. Dosiahli zastavenie paľby a prinútili Rusko vyjednávať. Naopak Rusi, ktorí mali jedinečnú príležitosť dokázať, že Čečenci sú teroristi a získať nad nimi morálnu prevahu, utrpeli kvôli vlastnej neschopnosti a necitlivosti porážku. Jel'cin uskutočnil personálne zmeny. Na čelo FSB, vymenoval veliteľa kremel'skej stráže Michaila Barsukova, ministrom vnútra sa stal veliteľ vojsk v Čečensku generál Kulikov a ministrom pre národnosti Vjačeslav Michailov.

Vzápätí prezident sám prevzal zodpovednosť za mierové rokovania, ktoré sa konali v Groznom pod záštitou OBSE, aby oslabil popularitu premiéra Černomyrdina. Čečenskú delegáciu viedol minister spravodlivosti Usman Imajev a Aslan Maschadov, ruskú Vjačeslav Michailov a centristický politik Arkadij Volskij, obaja z pragmatického prúdu Černomydrinovej vlády. Dohodnuté podmienky Moskva často menila, pretože Jel'cin sa obával ďalšieho vzostupu Černomyrdinovej popularity v prípade úspechu rokovaní. Rokovania komplikoval aj neústupný generál Kulikov a Dudajev. Hlavnými problémami boli otázka statusu Čečenska a ďalší osud Šamila Basajeva, ktorého Moskva považovala za teroristu. Ruská strana nebola ochotná na žiadny kompromis týkajúci sa čečenskej nezávislosti, Čečenci navrhovali v tomto bode moratórium na dobu dvoch rokov, Rusi až na päť rokov, aby sa vojnou zničená krajina mohla obnoviť, naopak Čečenci neboli ochotní sa tejto požiadavky vzdať.

Rusi nakoniec súhlasili s návrhom vypracovať iba vojenskú dohodu a politickú odložiť na neskôr, čo sa ukázalo ako nesprávne rozhodnutie, pretože mnohí čečenský veliteľia chceli iba získať čas na oddych bez politických ústupkov. Vojenskú dohodu podpísali 31. júla 1995, Prezident Dudajev ju odmietol uznať, napriek tomu platila. Ruskí vojaci a čečenský partizáni začali spolupracovať na obnovovaní poriadku. Malo dôjsť k trvalému zastaveniu paľby a k odzbrojeniu Čečencov zároveň so stiahnutím ruských jednotiek. Natrvalo mala v krajine zostať jedna brigáda armády a jedna ministerstva vnútra. Čečenci si mohli v každej obci ponechať jednotku domobrany. Ústupkom čečenskej strany bol sľub, že pomôže vypátrať Šamila Basajeva, zodpovedného za teroristický čin v Bud'onnovsku.⁶¹

Dudajev, snažiac sa dohodu sabotovať, podpísal hneď 31. júla uznesenie, podľa ktorého Čečenská republika Ičkeria zostáva suverénnym a nezávislým štátom. Vzápätí vydal výnos o nezákonných ozbrojených skupinách, ktoré podkopávajú ústavné zriadenie a územnú celistvosť Čečenskej republiky a smerujú k zvrhnutiu zákonnej moci, pričom za také označil ruské jednotky. Žiadal ich bezpodmienečné, aj násilné odzbrojenie. Ruská strana situáciu vyhodnotila ako odstúpenie od dohody a odmietla ju rešpektovať, ak sa čečenská vláda od

⁶¹ GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 246-247

Dudajeva nedištancuje.⁶² Po tomto vyostrení situácie začali v Kremli opäť prevládať radikálne nálady a v Čečensku sa množili ozbrojené incidenty. Koncom augusta Rusi znova začali bombardovanie. Množili sa útoky separatistov na Groznyj, rozmáhali sa únosy a banditizmus. Čoraz častejšie sa začalo hovoriť nielen o ukrutnostiach na ruskej, ale aj na čečenskej strane. Začiatkom októbra bol spáchaný atentát na veliteľa ruskej armády generálporučíka Anatolija Romanova. Ozvali sa síce hlasy viniace z atentátu zástancov tvrdej línie v ruských bezpečnostných silách, žiadne dôkazy sa však nenašli a Moskva z útoku obvinila povstalcov. Atentát na Romanova znamenal koniec mierového procesu.⁶³

Prímerie po podpise vojenskej dohody v júli 1995 využili Čečenci na preskupenie síl a doplnenie zásob. Zbrane získavali od ruských vojakov a dôstojníkov, ale aj z okolitých štátov, najmä z Gruzínska, Jordánska, Turecka a Spojených arabských emirátov. Z týchto štátov prichádzali do Čečenska aj moslimskí *mudžahídi*, napríklad jeden z najvýznamnejších poľných veliteľov Samír bin Sálíh as Suvajlán, známejší ako Ibn al-Chatát, či len Chatát, pochádzajúci zo Saudskej Arábie, ktorý sa zúčastnil na „svätej vojne“ aj v Afganistane a Tadžikistane.⁶⁴ Čečenských bojovníkov podporovali miestni ľudia, no ich podpora s predlžujúcou sa vojnou slabla. Napriek tomu chceli separatisti v marci 1996 dobyť naspäť Groznyj. Útok sa im nevydaril, preto po troch dňoch ustúpili.

V októbri sa predsedom bábkovej vlády stal bývalý komunistický predák Doku Zavgajev, ktorý neskôr vyhral v prezidentských voľbách 17. decembra 1995. OBSE voľby neodsúdila, nemali však potrebnú legitimitu, pretože prebiehali vo vojnu zmietanej krajine, kde hlasovalo viac ruských vojakov než Čečencov. Priebeh volieb narušili separatisti pod vedením Dudajevovho zaťa Salmana Radujeva, keď zaútočili na mestá Gudermes a Urus-Martán a zmocnili sa hlasovacích miestností. Boje v Gudermese trvali desať dní. Ruské odvetné bombardovanie trvalo aj potom, čo sa separatistom podarilo z mesta ujsť. Zahynulo 300 civilistov a 68 ruských vojakov, straty separatistov nie sú známe. Niektorí obyvatelia sa z bombardovaného mesta snažili ujsť, ale ruské jednotky odmietli uvoľniť koridor z obavy, že by sa medzi utekajúcimi civilistami mohli ukrývať zvyšky separatistických oddielov.⁶⁵

Ďalšie boje už viac pripomínali partizánsku vojnu. Malé skupiny ozbrojencov útočili na kolóny a základne ruskej armády, ale aj na civilné objekty. Tieto akcie boli aj možnosťou zásobiť sa zbraňami, muníciou, potravinami a liekmi. Ďalšou zbraňou povstalcov sa stali

⁶² BATURIN, Jurij a kol.: Jelcinova epocha 1988-2000. Od Gorbačeva k Putinovi – obrazy z moderných dejín Ruska. Knižní klub, Praha, 2003, s. 382

⁶³ GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 251

⁶⁴ Čečenský veliteľ Emír Ibn al-Chatát, 18. 9. 2002. Dostupné na: <http://ablecd.wz.cz/darkside/view.php?cislocianku=2002091805>

⁶⁵ Tamtiež, s. 253

únosy civilistov, ktorými chceli dosiahnuť splnenie svojich požiadaviek. K takémuto teroristickému útoku prišlo 9. januára 1996, keď Salman Radujev s dvestopäťdesiatimi mužmi napadol mesto Kizljár v susednom Dagestane. Policajné ani vojenské jednotky v Dagestane neboli na potenciálny útok pripravené, hoci ruské tajné služby získali informácie o pripravovanom útoku ešte v decembri 1995.⁶⁶

Pôvodným Radujevovým cieľom bola ruská letecká základňa v Kizljare, kde separatisti narazili na tvrdý odpor, preto sa stiahli do mesta. Tam obsadili nemocnicu a zajali 3000 rukojemníkov. Útok špeciálnej jednotky *Alfa* skončil neúspechom, preto sa začali rokovania. Po dosiahnutí dohody Čečenci s časťou rukojemníkov ustúpili k čečenským hraniciam. V meste Pervomajskoje ich zastavila ruská paľba. Armáda mesto evakuovala, aby zabránila civilným stratám. Pre nerozhodnosť a váhanie federálnych jednotiek sa Čečencom podarilo ujsť. So sebou zobrali asi 80 rukojemníkov, približne také isté množstvo Rusi oslobodili. Zvyšných rukojemníkov neskôr vymenili za telá päťdesiatich padlých Čečencov. Ruská strana mala podľa oficiálnych vyhlásení úradov 69 mŕtvych, z toho 28 civilistov, a 26 ruských vojakov. Média však uvádzali 100 mŕtvych a rovnaký počet zranených vojakov. Separatisti mali tiež veľké straty – 96 mŕtvych.⁶⁷

V roku 1996 ruskí špecialisti uspeli aj v úlohe zistiť miesto pobytu čečenského prezidenta Dudajeva, ktorý sa z obavy pred atentátom počas celej vojny presúval z úkrytu do úkrytu. 21. apríla 1996 však ruské sily zamerali signál jeho satelitného telefónu v údolí nad obcou Gechi-Ču. O niekoľko sekúnd dopadli na jeho pozíciu dve lietadlom navádzané rakety. Napodiv k útoku došlo v období, keď sa prezident Jel'cin rozhodol s Dudajevom stretnúť. Objavili sa názory, že ruské tajné služby chceli plánovanému stretnutiu zabrániť. Pravdepodobnejšie však je, že Jel'cin kvôli blížiacim sa prezidentským voľbám s rokovaním súhlasil, naďalej sa však snažil Dudajeva odstrániť. Prvý čečenský prezident bol pochovaný na neznámom mieste, čo spôsobilo vznik mnohých mýtov okolo jeho osoby. Dodnes mnohí Čečenci veria, že Dudajev ušiel a vráti sa, aby zachránil Čečensko.⁶⁸

Na uvoľnený post nastúpil viceprezident Zelimchan Jandarbijev. Poľní velitelia ho prijali, hoci nemal Dudajevovu autoritu. V tom čase Jel'cin súhlasil s vyjednávaním, pretože vzhľadom na blížiace sa ruské prezidentské voľby potreboval mierovú dohodu. Ešte pred rokovaniami uskutočnil zásadné personálne zmeny. Zbavil sa zástancov vojny a medzi

⁶⁶ BATURIN, Jurij a kol.: Jelcinova epocha 1988-2000. Od Gorbačeva k Putinovi – obrazy z moderných dejín Ruska. Knižní klub, Praha, 2003, s. 399

⁶⁷ bližšie pozri: GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazstvá a porahy. Tehmis, Praha, 2000, kapitola Terorizmus a vyjednávaní, s. 226-253

⁶⁸ bližšie pozri: GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: víťazstvá a porahy. Tehmis, Praha, 2000, kapitola Smrt v rozsudline, s. 279-284

svojich poradcov prijal charizmatického generála Alexandra Lebed'a, ktorý sa stal tajomníkom Bezpečnostnej rady. Krátko na to Jandarbijev s premiérom Černomyrdinom podpísal v Moskve dohodu o prímerí a výmene zajatcov a 10. júna bola v ingušskej Nazrani podpísaná mierová dohoda, podľa ktorej sa mali Rusi do konca augusta stiahnuť. Po Jel'cinovom znovuzvolení však vojenské operácie pokračovali až do augusta 1996. Ruské lietadlá bombardovali základňu čečenského vedenia a separatisti dobyli a obsadili takmer celý Groznyj. Vtedy Kremľ uznal, že nová dohoda o prímerí je nevyhnutná.

Zvláštnym splnomocnencom pre Čečensko sa stal generál Alexandr Lebed', ktorý sa v Dagestane stretol s Maschadovom, dohodol s ním zastavenie paľby a 21. augusta aj dohodu o ukončení bojov. Ruskí vojaci i čečenský bojovníci dostali rozkaz stiahnuť sa z Grozného. Dohodlo sa vytvorenie spoločného velenia a kombinovaných hliadok, ktoré mali dozeráť na dodržiavanie prímeria. Do 31. augusta 1996 všetky ruské jednotky opustili Groznyj a Lebed' s Maschadovom podpísali v dagestanskom Chasavjurte konečnú mierovú dohodu.

3.3 Medzivojnové obdobie

V dvojročnej vojne zahynulo okolo 6 000 ruských vojakov, takmer 20 000 ich bolo zranených a 1 906 nezvestných. O život prišlo asi 50 000 civilistov a asi 2 000 až 3 000 čečenských bojovníkov. Aj po podpísaní mieru zostal štatút Čečenska neurčitý. Rozhodnutie o tejto otázke bolo odložené o päť rokov. Čečensko nebolo súčasťou Ruska, malo pokračovať sťahovanie ruských vojsk a hospodárstvo mala riadiť spoločná rusko-čečenská komisia. Rozhodovanie v komisii čoskoro prevzali sami Čečenci. V Moskve vyvolala Chasavjurtská dohoda búrlivú reakciu, Lebed'a mnohí odsudzovali za „stratu“ Čečenska. Štátna дума označila dohodu za pokračovanie rozpadu Ruska. Lebed' odôvodňoval nevyhnutnosť dohody tým, že Rusko by vojnu prehralo.⁶⁹ Mimoriadne populárny politik napokon doplatil na svoje úspechy, prezident Jel'cin sa ho začal obávať a odstránil ho ako možného konkurenta. 3. októbra bolo podpísané vyhlásenie, ktoré určovalo zásady mierového riešenia konfliktu. Hneď potom prezident Jel'cin stiahol z Čečenska časť ruských jednotiek a boli dohodnuté nové čečenské parlamentné i prezidentské voľby. V novembri dostali všetky ruské jednotky príkaz stiahnuť sa zo separatistickej republiky.

Čečenci zorganizovali nové voľby pomerne skoro, už 22. januára 1997. Na jednej strane potrebovali konsolidovať svoje víťazstvo vo vojne, na druhej strane museli zaplniť vzniknuté politické vákuum. Nastávajúce voľby Rusko z viacerých dôvodov znepokojovali. Mohli znamenať medzinárodné potvrdenie nezávislosti Čečenska, a pre ich skorý termín nemohli

⁶⁹ GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: vítězství a prohry. Tehmis, Praha, 2000, s. 314

voliť desaťtisíce utečencov žijúcich v Rusku a Kazachstane, pretože sa nemohli dostať na čečenské územie. To nahrávalo povstaleckým víťazom, keďže väčšina utečencov bola ruskej národnosti a dalo sa predpokladať, že podporia proruského kandidáta. Z trinástich zaregistrovaných kandidátov mali nádej na úspech len dvaja - Aslan Maschadov a Šamil Basajev. Moskva sa obávala najmä víťazstva Basajeva, ktorého považovala za nebezpečného teroristu. Pokojný a zdržanlivý Maschadov by bol pre Rusov prijateľným partnerom, hoci aj on podporoval nezávislosť Čečenska.

Maschadov presvedčivo zvíťazil už v prvom kole volieb. Podľa rôznych údajov získal medzi 59 a 65 percentami hlasov. Podľa pozorovateľov OBSE boli voľby demokratické, slobodné a legitímne, pretože ich uskutočnenie podporovali všetky politické sily v Čečensku. Nový prezident zaviedol hneď po voľbách islamské právo šaría. To malo spolu s parlamentnými demokratickými prvkami tvoriť osnovu nového štátu.⁷⁰ Cieľom prezidenta bolo nastoliť vo vojnu zničenej krajine vládu zákona a nadviazať vzťahy s okolitým svetom. Čoskoro sa však ukázalo, že Maschadov nemá vplyv na celú krajinu. Mimo hlavného mesta vládli povstaleckí poľní velitelia, ktorí využívali hlavne staré klanové väzby.⁷¹

V snahe udržať poľných veliteľov pod kontrolou, zapojil ich Maschadov do vznikajúcej vládnej štruktúry. Dva týždne po voľbách vymenoval do funkcie premiéra Šamila Basajeva. Čečensko s vlastným prezidentom, vládou, parlamentom aj armádou sa de facto stalo nezávislé od Ruska. Neuznal ho však žiadny štát a jeho ekonomický rozvoj závisel od spolupráce s Ruskom. Čečensko bolo hospodársky rozvrátené, hrozil mu ekonomický kolaps, hoci sa Rusko zaviazalo poskytnúť mu finančnú pomoc na obnovu zničenej infraštruktúry.

Vnútorne pomery v republike sa zhoršili. Zrútenie právneho systému spôsobilo obrovský vzostup kriminality. Hlavným problémom sa stali únosy kvôli výkupnému. „Za dva roky bolo unesených viac než 1300 ľudí, medzi nimi niekoľko ruských generálov a osobných vyslancov prezidenta Jeľcina. Okrem ruských občanov boli unesené desiatky západných novinárov, pracovníkov humanitárnych organizácií, podnikateľov a misionárov. Rukojemníci sa stali cenným tovarom.“⁷² Po vražde šiestich zajatých pracovníkov Červehého kríža v decembri 1996 sa z krajiny stiahli všetky humanitárne organizácie. V roku 1997 uskutočnila vláda niekoľko policajných operácií, ktorých cieľom bolo oslobodiť unesených cudzincov a zadržať bandy únoscov. Napriek niekoľkým úspešným zákrokom bol boj proti únosom

⁷⁰ MRÁZEK, Jozef: V náručí Moskvy. In: Prague Watchdog, [online], 10. 11. 2002. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000014-000434-000003&lang=3>

⁷¹ CHLEBNIKOV, Pavel: Kmotr z Kremľu Boris Berezovskij. BB art, Praha, 2003, s. 230

⁷² cit. CHLEBNIKOV, Pavel: Kmotr z Kremľu Boris Berezovskij. BB art, Praha, 2003, s. 231

celkovo neúspešný. Koncom roku 1998 po brutálnej vražde štyroch unesených cudzincov musela čečenská vláda zmobilizovať armádu.

Vzťahy s Ruskom boli aj po skončení vojny problematické. V máji 1997 prišlo k výbuchom v juhoruských mestách, ku ktorým sa prihlásil radikálny poľný veliteľ Salman Radujev, na rusko-čečenských hraniciach sa odohrali zrážky s ruskými vojskami. 12. mája 1997 síce prezidenti Jel'cin a Maschadov podpísali konečnú mierovú dohodu, ale k vyriešeniu budúcnosti Čečenska nedošlo. Obe strany trvali na svojich stanoviskách. Rusko bolo proti nezávislosti republiky a súhlasilo len s jej rozsiahlou autonómiou v rámci Ruskej federácie, Čečensko žiadalo suverenitu a rovnoprávne vzťahy. Rokovania sa ocitli v slepej uličke a v platnosti zostal status quo. Krátko nato bola uzavretá dohoda o obnovení čečenského ropovodu spájajúceho Rusko s Azerbajdžanom, ako aj o výstavbe nových ropovodov. Napätie začalo narastať v auguste 1998. Rusko sa počas finančnej krízy ocitlo na pokraji bankrotu a nebolo schopné Čečensku vyplatiť sľúbenú finančnú pomoc. Krehké vzťahy narušili aj únosy niekoľkých vysokopostavených predstaviteľov ruskej vlády na prelome rokov 1998 a 1999. V apríli 1999 Čečensko dokonca odstavilo svoj ropovod, pretože Rusko za jeho využívanie nebolo schopné platiť. V lete prišlo k niekoľkým násilným incidentom - Čečenci prepádali ruské pohraničné stanoviská a podnikali aj teroristické útoky. Kremľ pohrozil preventívnymi útokmi. Svoju úlohu zohrala ruská vnútropolitická situácia pred decembrovými parlamentnými voľbami - mnohí politici sa snažili vzrastajúce napätie využiť.

K eskalácii napätia prišlo po zmene pomeru síl v Čečensku. Neprehľadnú štátnu štruktúru oslabovali vnútorné politické spory, postavenie prezidenta Maschadova slablo, Šamil Basajev ho vyzval na rezignáciu a rozpustenie parlamentu. Krajinu mala spravovať islamská rada starších. Maschadov výzvu odmietol a nariadil vypracovať nový návrh čečenskej ústavy, ktorá mala spojiť demokratické prvky s islamskými tradíciami. Tento zámer už nestihol splniť, pretože čečenský radikáli podnikli útok na územie Ruska.⁷³

4 Druhá rusko-čečenská vojna

4.1 Rozpútanie bojov

10. augusta 1999 zaútočilo 2 000 čečenských bojovníkov na čele s poľnými veliteľmi Chattábom a Basajevom na susedný Dagestan, obsadili niekoľko osád a vyhlásili islamskú

⁷³ MRÁZEK, Jozef: V náručí Moskvy. In: Prague Watchdog, [online], 10. 11. 2002. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000014-000434-000003&lang=3>

republiku. Boli stúpecami *wahhábistov*, príslušníkov radikálnej ortodoxnej islamskej sekty.⁷⁴ Vedenie Ruska na čele s novovymenovaným premiérom Vladimirom Putinom považovalo útok za pokus destabilizovať celkovú politickú situáciu v Ruskej federácii a urýchlene prijalo vojenské i ekonomické opatrenia, aby zabránilo rozšíreniu konfliktu. Armáda s použitím letectva a delostrelectva prinútila čečenské oddiely ustúpiť. Významnú úlohu zohrali aj ekonomické kroky - Dagestan urýchlene dostal z federálneho rozpočtu finančne prostriedky, ktoré mu patrili v rámci dotačnej politiky centra, pretože Čečenci sa pôvodne spoliehali na spojenectvo s nespokojným Dagestanom. Dagestanci však čečenský útok nielenže odmietli, ale dokonca vytvorili aj oddiely domobrany, ktoré bojovali proti čečenským extrémistom.

Po útoku de facto prestali platiť chasavjurské mierové dohody a prípadná suverenita Čečenska sa stala ešte nereálnejšia. Nezávislé Čečensko pod vedením radikálov by ohrozilo bezpečnosť ruského štátu a ako centrum islamského extrémizmu a medzinárodného terorizmu by sa stalo zdrojom neustálych hrozieb.⁷⁵ Ak prijmeme predpoklad, že Čečensko bolo fakticky nezávislým štátom, dal by sa Basajevov útok na Dagestan, teda na časť ruského územia, klasifikovať ako nepriateľský čin jedného štátu voči druhému, po ktorom zvyčajne nasleduje vyhlásenie vojny. Ruská vláda tento fakt plne využila vo svoj prospech. V porovnaní s ruským útokom koncom roku 1994 dodal takýto začiatok vojenských operácií postupu ruskej strany legitimitu. Okrem toho Moskva dôvodila aj tým, že bráni prenikaniu islamského extrémizmu na Kaukaz a do strednej Ázie, že bojuje proti vznikajúcemu teroristickému režimu. Svedčia o tom aj slová Vladimira Putina: „Rusko poskytlo Čečenskej republike plnú nezávislosť, ale v roku 1999 na to doplatilo. Rusko, konkrétne republika Dagestan, bolo napadnuté pod heslom vytvorenia chalifátu a odtrhnutia celých oblastí od Ruskej federácie. Išlo o celý severný Kaukaz a množstvo ďalších území.“⁷⁶

Krátko po úspešnom vytlačení Čečencov z Dagestanu sa vojna opäť preniesla na ruskú pôdu. Ráno 9. septembra 1999 vybuchla pod obytným domom v Moskve bomba, ktorá zabila

⁷⁴ Ide o *šítske* nábožensko-politické hnutie, ktoré hlása návrat k čistote raného islamu z obdobia Mohameda. Prísne dodržiava zásadu jednobožstva, zakazuje uctievať svätcov a posvätné miesta, zavrhuje novoty, odmieta prejavy prepychu, hlása bratstvo a jednotu všetkých moslimov, sociálnu harmóniu a nutnosť *džihádu* - svätej vojny proti inovercom. Prívrženci tohto učenia, ktoré vzniklo v Saudskej Arábii v 19. storočí, si hovoria *muwahhidun* (jednotní). Termín wahhábizmus má skôr pejoratívny nádych, používali ho jeho odporcovia. Bližšie pozri: BALABÁN, Miloš: Čečensko: bolavé miesto Ruska. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vzťahů, Praha, 7/2001. ČERNOCH, Filip - Saúdská Arábie: Oprávnění vládnout. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vzťahů, Praha, 1/2005.

⁷⁵ BALABÁN, Miloš: Čečensko: bolavé miesto Ruska. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vzťahů, Praha, 7/2001.

⁷⁶ cit. Vystuplenie prezidenta Rossijskoj federácii V. V. Putina i otvěty na voprósy v chode presskonferenciji po itógam sammita Rossija-EÚ. [online], Dostupné na: <http://president.kremlin.ru/text/appears/222/11/21534.html>. In: SAMSON, Ivo: Mezinárodní terorizmus. Implikácie pre Slovensko. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava, 2003, s. 98

väčšinu zo stovky jeho obyvateľov. O štyri dni otriasla Moskvou ďalšia explózia, ktorá spôsobila pád obytného domu a zabila 118 ľudí. K útokom prišlo i v ruských mestách Bujnask a Volgodonsk. Celkovo si útoky vyžiadali 300 obetí. Najvyšší čečenský velitelia síce odmietli zodpovednosť, ale útoky zmenili postoje ruskej verejnosti, aj politických elít a druhú protičečenskú kampaň podporili. „Druhá čečenská vojna bola chápaná ako boj za obnovu štátnej identity Ruska, za obrodu národnej hrdosti, ako boj s vlastnými komplexami. Preto sa tešila podpore občanov.“⁷⁷

V dôsledku útokov na ruské mestá sa vojna rozpútala naplno. Na prelome septembra a októbra 1999 prekročilo 100 000 ruských vojakov čečenské hranice s cieľom vytvoriť nárazníkové pásmo, akýsi sanitárny kordón, ktorý mal zabrániť prenikaniu ozbrojencov do Ruska. Na území, ktoré federálne vojská neobsadili, vyhlásil prezident Maschadov výnimočný stav, čím Čečensko de facto vstúpilo do vojny. V celej republike sa rozpútali rozsiahle boje za použitia letectva, ktoré už na začiatku operácie zničilo 75 percent dôležitých pozícií čečenských skupín. Koncom roku 1999 sa ruským vojskám podarilo obsadiť všetky dôležité čečenské mestá na severe krajiny (Gudermes, Argun, Urus Martan) a začiatkom roku 2000 dobyli aj Groznyj a postupovali ďalej na juh.

Napriek tomu, že Rusko nedokázalo zlomiť odpor separatistických bojovníkov, Moskva v januári 2001 oznámila ukončenie vojenskej fázy operácie. Zakrátko prezident Putin preniesol zodpovednosť za situáciu na vnútornú bezpečnostnú službu FSB, ktorá začala tzv. „policajnú akciu“ zameranú na pátranie po čečenských ozbrojených oddieloch a na ich prípadnú likvidáciu. V máji 2002 vyhlásil Vladimir Putin vojnu s Čečenskom za skončenú. „Vyhlásenie o konci vojny splňalo určité minimum podmienok: aspoň čiastočné ukončenie organizovaného odporu rebelov, obsadenie Grozného, udržiavanie formálnej kontroly v rovinatej časti Čečenska a udržiavanie kľúčových pozícií v hornatých oblastiach.“⁷⁸ Napriek tomu konflikt pokračoval, zmenil sa však na zdlhavú partizánsku vojnu.

Prvá a druhá čečenská vojna sa v mnohom odlišujú. Druhý ozbrojený konflikt nezačal ako boj za teritoriálnu integritu a ústavný poriadok, ale kvôli bezpečnosti ruskej spoločnosti. Armáda disponovala podporou väčšiny obyvateľstva, politických lídrov aj časti médií, čo prispelo k jej sebadôvere i k úspechu vojenskej operácie. Zlepšila sa koordinácia leteckých a raketových úderov. Velitelia federálnych vojsk sa poučili z chýb v prvej vojne, prevzali i niektoré skúsenosti NATO z balkánskej vojny v roku 1999. Usilovali sa maximalizovať

⁷⁷ cit. BATURIN, Jurij. a kol.: Jelcinova epocha 1988-2000. Od Gorbačeva k Putinovi - obrazy z moderních dejín Ruska. Knižný klub, Praha, 2003, s. 460

⁷⁸ cit. TRENIN, Dmitrij: Chechnya: Effects of the War and Prospects for Peace. In: The Carnegie Moscow Centr, [online], január 2000. Dostupné na: <http://www.carnegie.ru/en/pubs/briefings/48319.htm>

svoje výhody vyplývajúce z použitia leteckej a delostreleckej techniky, ktorou mohli útočiť z veľkých vzdialeností a znížiť svoje strany. Napriek úspešnému obsadeniu dolného Čečenska Rusko nedokázalo uzavrieť republiku tak, aby povstanci nemohli prijímať vojenskú pomoc zo zahraničia.⁷⁹

Kvôli vysokému počtu ruských vojsk v odštiepeneckej republike bola Moskva nútená doplniť nedostatočný počet profesionálnych vojakov aj nevytvorenými brancami. Niektoré útvary pozemného vojska preto neboli schopné plniť úlohy a namiesto nich museli byť do boja nasadené útvary leteckých výsadbárov a námornej pechoty. Tieto jednotky pritom nemali výzbroj ani špeciálny výcvik pre úlohy, ktoré malo plniť pozemné vojsko. Z týchto dôvodov utrpela ruská armáda v Čečensku vysoké straty - za jeden a pol roka to bolo 2 600 vojakov. V roku 2001 mali ruské jednotky dislokované v Čečensku 4 739 mŕtvych a 13 108 ranených vojakov.⁸⁰ Čečenci na rozdiel od prvej vojny vo väčšej miere používajú partizánsku taktiku, preto ruské útoky často zasahujú civilné obyvateľstvo podozrivé z partizánskej činnosti. Partizáni sa zo svojich základní premiestňujú po celej republike, podnikajú menšie akcie, pri ktorých útočníci zabijú niekoľko vojakov a rýchlo sa siahnu, takže Rusi nemajú šancu na odvetu. Partizáni sa málokedy dajú vyprovokovať k priamemu stretu, kde by sa uplatnila ruská početná a technická prevaha. Ruské jednotky tak stále nemajú celé územie Čečenska úplne pod kontrolou.

Obe strany vedú tiež informačnú vojnu. Takmer všetky správy, ktoré vydá ruská alebo čečenská strana sú zavádzajúce, pretože sa nedajú overiť z nezávislých zdrojov. Dochádza k obmedzovaniu slobody tlače, novinári nesmú vstúpiť na územie Čečenska bez povolenia úradov, aj s povolením sa smú pohybovať len v sprievode ruských vojakov. Informácie o priebehu vojny a o situácii v krajine sú uvoľňované priamo ruskými veliteľmi. Na verejnosť prenikajú zvyčajne len krátke a útržkovité správy o bojoch s partizánskymi skupinami. Rozsiahlejšie informácie sa obvykle týkajú Moskvou prezentovanej konsolidácie pomerov, alebo na druhej strane väčších teroristických útokov v Čečensku i mimo neho.

4. 2 Príčiny vojny

Príčin konfliktu je viac. Jednou je už spomínaná doprava ropy a plynu z Kaspického mora do ruského čiernomorského prístavu Novorossijsk. Pretože 1 411 km dlhý ropovod z Baku do Novorossijska vedie cez čečenské územie, žiada Čečensko ako rovnoprávny

⁷⁹ Tamtiež

⁸⁰ BALABÁN, Miloš: Čečensko: bolavé miesto Ruska. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 7/2001.

partner tretinu tranzitných príjmov. Osamostatnenie Čečenska by teda neznamenalo iba stratu medzinárodnej i vnútro politickej prestíže, ale aj hospodárske problémy. Ruská ekonomika sa síce vyznačuje rýchlym rastom, ale úplne závisí na ropnom priemysle. Ak by Rusko definitívne stratilo Čečensko, prípadne aj Dagestan či dokonca ďalšie kaukazské republiky, znamenalo by to prerušenie obchodného a dopravného spojenia so zakaukazskými susedmi - Gruzínskom, Azerbajdžanom a Arménskom.

Nezanedbateľným dôvodom je aj fakt, že Rusi vnímajú snahu o samostatnosť Čečenska ako ohrozenie celistvosti Ruska. Obávajú sa tzv. „dominového efektu“, teda že priznanie samostatnosti Čečensku by spustilo lavínu snáh v ďalších nespokojných regiónoch Ruskej federácie. Počas Jel'cinovej vlády bola centrálna pozícia Moskvy oslabená. Mnoho regiónov sa pokúsilo prevziať rozhodovanie v správnych záležitostiach do vlastných rúk, alebo sa hospodársky úplne osamostatniť.⁸¹ Problémy môžu nastať aj v oblastiach, kde sa dá predpokladať nárast islamského extrémizmu. Ako príklad možno uviesť Republiku Tatarstán. Po dohode s Ruskom dosiahol Tatarstán začiatkom 90-tych rokov faktickú samostatnosť a hospodársku slobodu.⁸² Napriek tomu, že Tatarstan je so svojím postavením zatiaľ spokojný, nemožno zabudnúť, že „v Tatarstane a Baškírii žije početná moslimská komunita, ktorá by sa v prípade straty Kaukazu stala určite ďalším terčom islamských radikálov.“⁸³ Nepriaznivý vývoj v týchto oblastiach stredného Ruska by mohol spôsobiť nestabilitu v celej Ruskej federácii.

Kremel' však najviac znepokojujú oblasti na severnom Kaukaze. Obáva sa stupňovania napätia medzi jednotlivými etnikami, s následnými konfliktmi a rozkladom na separátne politické jednotky formované na etnickom základe. V 90-tych rokoch práve tu odoznelo niekoľko požiadaviek na rozdelenie autonómnych republík podľa etnických kritérií, i keď zatiaľ bez odtrhnutia sa od Ruska. Na jar a v lete 1999 sa uskutočnili demonštrácie v Karačajsko-Čerkeskej republike. Podobne v Kabardsko-Balkarskej republike žiadala balkarská opozícia vytýčenie etnických hraníc. Žiadosť o vytvorenie samostatnej Balkarskej republiky bez príslušnosti k Rusku prvýkrát zaznela už v roku 1991. Tieto trendy vznikli pred ešte vývojom v Čečensku, ten však ukázal, že požiadavka autonómie vedie k hlbokým

⁸¹ Napríklad Jakutská republika sa odmietla deliť s federálnymi úradmi o výsledky ťažby a predaja svojho zlata, Kaliningradská oblasť odmietala odvádzať finančným úradom v Moskve dane a Saratovská oblasť sa usilovala o vytvorenie vlastnej meny.

⁸² SOUKUP, Josef: Quo vadis, Putine? Nové Rusko v dejinných souvislostech. Riopress, Praha, 2003, s. 394. Ruská federácia sa celkovo delí na 89 územných subjektov, z toho 21 autonómnych republík, 6 krajov, 49 oblastí, 10 autonómnych okruhov, dve mestá federálneho významu a autonómna oblasť. Bližšie pozri: Konstitucija Rossijskoj federacii, hlava 3: Federativnoje ustrojstvo, článok 65. Dostupné na: www.duma.gov.ru/

⁸³ cit. HIRMAN, Karel: Východné dilemy: Rusko ako spojenec a ako protivráč. In: SME, č. 42, roč. 13, 22. 02. 2005, str. 16

medzietnickým konfliktom.⁸⁴ Vladimir Putin tvrdí, že Rusko by mohlo súhlasiť s nezávislosťou, keby išlo iba o čečenskú samostatnosť, no „Čečensko sa neobmedzí len na vlastnú nezávislosť. A agresia už predsa začala. Nazhromaždili určité sily a zaútočili na susedné územie. A prečo? Že by v záujme čečenskej nezávislosti? Nie. Preto, aby zachvátili ďalšie regióny.“⁸⁵ Takto by podľa Putina mohlo dôjsť k dezintegrácii Ruska.

4.3 Čečensko a zahraničná politika Ruskej federácie

Keď v septembri 1999 začala ruská armáda operácie proti extrémistom v Čečensku, verili západné štáty, že pôjde len o krátku protiteroristickú kampaň. Už v decembri 1999 bol zrejмый opak, a preto začali vyvíjať na Rusko nátlak. Francúzsko, Nemecko, Veľká Británia a USA, EÚ, OBSE a Rada Európy ho upozorňovali na možnosť zavedenia sankcií zo strany západných štátov, ak nebude dodržiavať ľudské práva. Rozsiahle letecké bombardovanie si totiž vyžiadalo mnoho civilných obetí a malo za následok i útek obyvateľstva do susedných republík: viac ako 12 000 ušlo do Dagestanu a 150 až 180 000 do Inguška.⁸⁶

Ruské jednotky sa predovšetkým zameriavali na vyhľadávanie partizánskych skupín, no ich splývanie s civilným obyvateľstvom bolo a je príčinou pokračujúceho násillia proti civilistom. Do sveta prenikajú informácie o porušovaní ľudských práv, o zločinoch proti ľudskosti a vojnových zločinoch, ktorých sa dopúšťajú ruskí vojaci, ale aj čečenský bojovníci. Rusko zatiaľ neprejavilo veľký záujem o vyšetrenie zločinov, ktoré jeho vojaci vo vojne spáchali. Frank Judd o porušovaní ľudských práv v Čečensku hovorí: „Na jednej strane stovky zmiznutých ľudí, mučenie, nezákonné popravy, brutálne trestné operácie, hlad, minimálne školstvo a nedostatočná lekárska starostlivosť. Na druhej strane míny, politické atentáty, únosy, krutosť, kultúrna neznášanlivosť a útoky na civilistov. Najhoršia však je neústupnosť oboch strán, ktoré je treba priviesť ku kompromisu. Čečenci sú v miestnom meradle schopní diktovať vojenskú agendu, ale proti ruskej armáde nemôžu zvíťaziť. Je nutné marginalizovať extrémistov a priviesť do politického procesu ľudí s racionálnejšími cieľmi. Spôsob ako živiť vojnu v Čečensku, je dohnať tých, ktorí by sa mohli podieľať na politickom procese, do náručia extrémistom.“⁸⁷

⁸⁴ MALAŠENKO, Alexej: Moscow between Yugoslavia and Chechnya: the Kosovo Factor in Russia's Policy on the Caucasus. In: The Carnegie Moscow cent, [online], júl 1999. Dostupné na: <http://www.carnegie.ru/en/pubs/briefings/48350.htm>. V Kabardsko-Balkarskej republike je celkovo 15 % Balkarov a 45 % Kabardincov.

⁸⁵ cit. GEVORKJANOVÁ, Natalija a. i.: Putin: Z první ruky. Práh, Praha, 2000, s. 117

⁸⁶ BALABÁN, Miloš: Čečensko: bolavé místo Ruska. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 7/2001.

⁸⁷ cit. JUDD, Frank: Chechnya needs politics, not more Russian troops. In: The Guardian, [online], 28. 10. 2002. Dostupné na: <http://www.guardian.co.uk/comment/story/0,3604,820503,00.html>. Frank Judd je bývalým

Kvôli porušovaniu ľudských práv podnikla proti Rusku konkrétne kroky iba Rada Európy (RE). Parlamentné zhromaždenie RE vyzvalo v januári 2000 obe strany na uzavretie prímeria, mierové rozhovory a prepustenie zajatcov. Rusko malo umožniť prístup humanitárnej pomoci, médií a zaistiť dodržiavanie ľudských práv. Pretože jej odporúčania ani jedna strana nespĺnila, stratilo Rusko v apríli 2000 hlasovacie právo v RE, s tým, že ak nespĺní stanovené podmienky, bude mu pozastavené členstvo. Väčšina ruských politikov odmietla tieto kroky ako zasahovanie do vnútorných záležitostí Ruska, ale prezident Putin prvý raz verejne vyjadril súhlas s politickým riešením konfliktu. Preto v máji 2000 RE ukončila proces pozastavovania ruského členstva, hoci Rusko vyhlásilo, že v Čečensku jednostranné prímerie neuzavrie. Keďže RE nedisponuje ekonomickými sankciami, na členské štáty vplýva politickým a morálnym nátlakom, nemá prakticky žiadnu možnosť, ako Rusko ovplyvniť.⁸⁸

Na rokovaní Ruska a Európskej únie 30. októbra 2000 v Paríži Vladimir Putin vyhlásil, že „Rusko si nenechá vziať legitímne právo na sebaobranu, udržanie štátnych hraníc a zachovanie celistvosti Ruskej federácie ako jednotného štátu. Konflikt vyvolali, rovnako ako v Kosove, náboženský fanatizmus a separatisti. Západ sa s tým musí konečne zmieriť a túto pravdu uznať.“ Poukázal na podobnú situáciu v Španielsku a Írsku a vyčítal predstaviteľom Európskej únie, že kým separatisti v Španielsku sú považovaní za teroristov, čečenský separatisti majú v európskej verejnosti povest' bojovníkov za suverenitu krajiny.⁸⁹

Po teroristických útokoch na USA 11. septembra západný svet svoj kritický postoj k čečenskej vojne prehodnotil. Rusko sa pokúsilo využiť okolnosti vo svoj prospech. Najskôr premenovalo „akciu na obnovenie ústavného poriadku“ v Čečensku na „protiteroristickú kampaň“, potom vykreslilo paralelu medzi udalosťami v Spojených štátoch a jeho vlastnými vojenskými akciami v Čečensku. Výmenou za ruskú podporu v boji s medzinárodným terorizmom získalo Rusko od Západu tichý súhlas s jeho politikou na Kaukaze. Západ prijal aj novú ruskú tézu o zodpovednosti za vojnové zločiny. Podľa nej zodpovednosť za civilné obete bombardovania a „vyčisťovacích operácií“ je na strane čečenských „banditov“, ktorí používajú civilistov ako štít.⁹⁰ USA sa síce stále prihovárajú za politické riešenie krízy, zároveň však zdôrazňujú, že Washington i Moskva čelia spoločnej hrozbe terorizmu.

námestníkom britského ministra zahraničných vecí, dnes je spravodajcom Parlamentného zhromaždenia Rady Európy pre otázky Čečenska a spolupredsedom spoločnej pracovnej skupiny Rady Európy a ruskej Štátnej dумы pre Čečensko.

⁸⁸ BAŇOUCH, Hynek, FEDORKO, Martin: Mezinárodní organizace. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2001, s. 215-217

⁸⁹ SOUKUP, Josef: Quo vadis, Putine? Nové Rusko v dějinných souvislostech. Riopress, Praha, 2003, s.408-409

⁹⁰ TUMSOJEV, Musa: The Russian-Chechen conflict after September 11, 2001. In: Prague Watchdog, [online], 2. 8. 2002. Dostupné na:

<http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000004-000003-000049&lang=1&bold=Tumsosjev>

Americký prezident George Bush po summite s ruským partnerom Vladimírom Putinom 26. a 27. septembra 2003 v Camp Davide povedal, že „Rusko a Spojené štáty sú spojencami vo vojne proti terorizmu. Oba naše národy utrpeli rukou teroristov a obe naše vlády podnikajú kroky na zastavenie takýchto činov. Žiadna príčina neospravedlňuje teror. Proti teroristom sa treba postaviť kdekoľvek, kde šíria chaos a deštrukciu, vrátane Čečenska. Trvalé riešenie tohto konfliktu bude vyžadovať skoncovanie s terorizmom, rešpektovanie ľudských práv a politické urovnanie vedúce k slobodným a spravodlivým voľbám.“⁹¹

Krída v Čečensku vyvolala v ruskej zahraničnej politike i ďalší problém - zhoršenie vzťahov s Gruzínskom pre sporné údolie Pankisi na gruzínsko-čečenských hraniciach. Obyvateľstvo Pankisi tvoria okrem Gruzíncov aj Kistovia, etnická skupina blízka Čečencom, ktorí sú však ku gruzínskemu štátu lojálni a nežiadajú nezávislosť. Zhoršovanie politickej a ekonomickej situácie v Gruzínsku po rozpade ZSSR spôsobilo rozpad sociálneho zabezpečenia a spolu so zlými možnosťami obživy donútili obyvateľstvo hľadať alternatívne možnosti prežitia. Situácia sa vyostřila v dôsledku druhej čečenskej vojny. Pre absenciu štátnej moci sa rozšírili kriminálne gangy pašujúce drogy a zbrane do Čečenska. Koncom roku 1999 sa do údolia uchýlilo niekoľko tisíc utečencov z Čečenska, čo zhoršilo ekonomickú situáciu. V roku 2000 Rusko opakovane obvinilo Gruzínsko, že v Pankisi ukrýva a cvičí čečenských teroristov. Tbilisi po roku nakoniec priznalo, že spolu s čečenskými utečencami sa na jeho územie dostal bližšie neurčený počet bojovníkov, ale odmietlo, že by sa na jeho území nachádzal výcvikový tábor.⁹²

Rusko však trvalo na tom, že v Gruzínsku mali čečenská rebeli značnú slobodu, mali na jeho území zásobovacie základne a nechávali sa pred návratom do Ruska ošetriť a toto sa dialo so súhlasom gruzínskej vlády. Vodca čečenských separatistov Aslan Maschadov mal svoje vyslanectvo hneď vedľa tbiliského ministerstva vnútra a rôzne vládne orgány udržiavali priame styky s čečenskými poľnými veliteľmi v Gruzínsku. Gruzínske cesty vedúce do Čečenska slúžili ako tepny medzinárodného terorizmu, do Ruska sa po nich prepravovali bojovníci a peniaze z arabského sveta.⁹³ Po útokoch z 11. septembra začali na Gruzínsko vyvíjať nátlak aj USA. V januári 2002 uskutočnilo Tbilisi v Pankisi policajnú akciu, ktorá sa však skončila neúspešne. V júli a auguste sa spor vyostřil natoľko, že ruské lietadlá bombardovali spornú hraničnú oblasť a Rusko pohrozilo Gruzínsku vojenským zásahom.

⁹¹ cit. BUSH, George, Press-konferencii, vstreči s pressoj, zajavlenija dlja pressy. In: Prezident Rossii, [online], 27. 9. 2003. Dostupné na: http://www.kremlin.ru/appears/2003/09/27/1412_type63380_52951.shtml

⁹² HANČILOVÁ, Blanka: Pankisi. In: Mezinárodní politika, IIR, Praha, 5/2002, s. 24-25

⁹³ cit. STANEVSKIJ, Felix: Strach i nenavist' v Rossii i Gruzii. In: Project Syndicate, [online], január 2004. Dostupné na: http://www.project-syndicate.org/commentaries/commentary_text.php4?id=1444&lang=3&m=series

Gruzínsko naopak obvinilo Moskvu, že podporou separatizmu v gruzínskom Abcházsku podporuje terorizmus. Nakoniec sa obe strany po sprostredkovateľskej misii USA na summite SNŠ začiatkom októbra v Kišineve dohodli na spoločnej kontrole gruzínsko-čečenských hraníc.

V súčasnosti, v súvislosti s globálnou vojnou proti terorizmu vedenou USA, ako aj v súvislosti s útokmi v Európe, sa kritika západných vlád zredukovala na občasné protestné vyhlásenia. Situácii v Čečensku sa venujú skôr ľudskoprávne organizácie. Rusko pritom popiera, že v Čečensku prebiehajú boje. Počas návštevy Nemecka 20. decembra 2004 prezident Putin vyhlásil, že „v Čečensku už tri roky nie je vojna“.⁹⁴ Hladinu verejnej mienky rozbúrili rozhovory s čečenským radikálom Šamiľom Basajevom, ktoré 3. februára 2005 uverejnila britská stanica Channel 4 News a 29. júla 2005 americká stanica ABC, pričom posledne menovaná v dôsledku toho prišla o akreditáciu. Naopak takmer bez povšimnutia prešlo vyhostenie českej humanitárnej organizácie Člověk v tísni za údajnú, dodnes nedokázanú spoluprácu s teroristami.

Reštriktívne opatrenia ruskej vlády, informačná blokáda, uzavretie rusko-čečenských hraníc spôsobujú, že prípady porušovania ľudských práv z jednej, aj druhej strany zostávajú neobjasnené a nepotrešané. Precedensom sa stalo, keď Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu koncom roka 2004 začal pojednávania v prípadoch žaloby na možné porušovania ľudských práv ruskými ozbrojenými silami v Čečensku. Ide však o malé percento prípadov, ktoré situáciu v oblasti v dohľadnom čase neovplyvnia. Absencia politického a ekonomického tlaku zo strany západných vlád a neochota Ruska zmeniť metódy vedenia vojny a seriózne prešetriť prechmaty ruskej armády spôsobujú, že Čečensko sa na stránkach svetovej tlače objavuje zvyčajne len v prípadoch útokov zo strany čečenských teroristov.

4.4 Pokus o politickú a ekonomickú stabilizáciu

Už od roku 2000, keď Moskva ovládla väčšinu čečenského územia, sa snažila stabilizovať pomery vytvorením čečenskej vládnej štruktúry. Vymenovala promoskovskú dočasnú vládu Čečenska, ktorej legitimita však nebola podporená výsledkami volieb. Na jej čele stál *mufti* (duchovný vodca) Achmad Kadyrov. Túto vládu však podporovala iba časť čečenského obyvateľstva, pretože Kadyrov mal vplyv len v niektorých klanoch. Parlament prakticky neexistoval až do volieb v novembri 2005.

⁹⁴ cit. PUTIN, Vladimir, Press Statement and Answers to Questions Following Russian-German Bilateral Consultations, Gottorf Castle, Schleswig-Holstein, Germany. In: Prezident Rossii, [online], 21. 12. 2004. Dostupné na: http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2004/12/21/2207_type82914type82915_81564.shtml

Posledným pokusom dať provizórnemu štatútu Čečenska právny rámec bolo prijatie novej čečenskej ústavy. Na jej základe mali v krajine prebehnúť prezidentské a parlamentné voľby, čím by Moskvou dosadená politická reprezentácia Čečenska získala legitimitu. Nová ústava z roku 2003 kopíruje ruskú konštitúciu a nezmieňuje sa o čečenskej nezávislosti. Už v prvom článku sa hovorí, že republika je „samosprávnym zriadením v rámci Ruska“. Obyvatelia Čečenska sú občanmi Ruskej federácie a štátnymi jazykmi sú ruština a čečenština. Ďalšie články zakotvujú zvyčajné dôležité občianske slobody, ako napr. právo na slobodný pohyb a nedotknuteľnosť súkromného vlastníctva. Vzhľadom na časté únosy je dôležitý článok, ktorý uzákoňuje zákaz otroctva.⁹⁵ Sporným ustanovením je právomoc premiéra nasledujúcich päť rokov menovať šéfov miestnych samospráv bez volieb.⁹⁶

Od novej ústavy, referenda o nej a od následných parlamentných a prezidentských volieb si Kreml sľuboval formálne ukončenie vojnovnej akcie. Pre prijatie ústavy, či konanie volieb však v Čečensku neboli vhodné podmienky. Napriek námietkam západných organizácií sa referendum o novej ústave a nových volebných zákonoch uskutočnilo 23. marca 2003., Čečenský povstalec ho označil za „frašku“, ich radikálnejšia časť dokonca pohrozila jeho účastníkom smrťou. Napriek tomu prebehlo hlasovanie pokojne, zúčastnilo sa ho 89 % z celkového počtu 540 545 oprávnených voličov, ústavu podporilo 96 % účastníkov referenda. Za zákony o voľbe prezidenta hlasovalo podľa údajov Ústrednej volebnej komisie 95,4 % voličov, zákon o voľbách do parlamentu podporilo 96,05 % občanov. Proti prijatiu predložených zákonov hlasovalo 2,66 %. Tieto vysoké čísla viedli ruské mimovládne organizácie, zahraničných pozorovateľov, aj novinárov, ktorí referendum monitorovali k tvrdeniu, že hlasovanie bolo zmanipulované. Niektoré organizácie, napríklad Parlamentné zhromaždenie Rady Európy a OBSE, ktorých pozorovatelia sa však referenda nezúčastnili, prijali výsledky skepticky. Referendum uznali za demokratické a legitímne pozorovatelia z Malajzie, Egypta, Indonézie, Ománu, Jemenu, zo Spoločenstva nezávislých štátov, Organizácie arabských štátov v Rusku a Islamskej konferencie.

Výsledkom bola prekvapená aj ruská prezidentská administratíva. Prezident Vladimir Putin „na zasadaní kabinetu otvorene povedal, že jeho úradníci boli možno príliš ‘aktívni’ pri dosahovaní takýchto ohromujúcich výsledkov. Samozrejme, že dochádzalo k manipulovaniu. Pokiaľ by ale úradníci sfalšovali desať, dvadsať alebo dokonca tridsať percent hlasovacích lístkov, a taký rozsah podvádzania nepredpokladá nikto, hlasy v prospech ústavy (a volebných

⁹⁵ Konstitúcia Čečenskej republiky. Marec 2003, čl. 19, ods. 1. Bližšie pozri Konstitúcia Čečenskej republiky, Glava 2, Prava i svobody človeka i graždanina. Dostupné na: <http://www.chechnya.gov.ru/republic/const/>

⁹⁶ MRÁZEK, Jozef: V náruči Moskvy. In: Prague Watchdog, [online], 10. 11. 2002. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000014-000434-000003&lang=3>

zákonov) by aj tak predstavovali väčšinu čečenskej populácie. Aj keď odpočítame hlasy ruských vojakov, asi 5 %, väčšina zúčastnených rozhodla za zotrvanie Čečenska v Rusku. Väčšina Čečencov vyčerpaných dlhotrvajúcou vojnou, je dnes pripravená riešiť svoje problémy v rámci systému, ktorý ponúka pružná federálna štruktúra Ruska. Sú ochotní hovoriť o ústave, podľa ktorej zostanú súčasťou Ruskej federácie, ale so značnou autonómiou, aká prislúcha napríklad republike Tatarstan. Pripočítať (treba) ešte fakt, že ústavné urovanie reálne priblíži materiálnu pomoc a náhrady od ruskej vlády.“⁹⁷ Hlasovanie ukázalo aj pokles podpory čečenských separatistov, ktorí sa napriek vyhrážkam nepokúsili o teroristický útok, hoci by tým znížili volebnú účasť. Pritom prijatie novej ústavy, ale najmä nových volebných zákonov bolo predzvesťou toho, že presluhujúci prezident Maschadov stratí legitimitu.⁹⁸

Od referenda o novej ústave a volebných zákonoch sa odvíjala príprava prezidentských volieb 5. októbra 2003. Moskva chcela voľbami oslabiť legitimitu povstalcov a posilnúť politiku „čečenizácie“ vojny, teda snahu o prenesenie konfliktu z čečensko-ruskej roviny do roviny čečensko-čečenskej. Hlavným prezidentským kandidátom sa pre Moskvu stal Achmad Kadyrov, ktorý síce v prvej vojne bojoval proti Rusku, no potom sa kvôli nezhodám s wahhábistami k Moskve pridal.⁹⁹ Víťazstvo tohto bývalého účastníka protiruského odboja a uznávaného duchovného vodcu¹⁰⁰ vo voľbách malo vnieť rozkol medzi separatistov a dodať bábkovej čečenskej administratíve potrebnú legitimitu. Ďalším cieľom bolo presunúť časť bojových úloh z federálnej armády na čečenské promoskovské milície. Moskva by mohla tvrdiť, že sa situácia v republike konsoliduje, prípadne sa dištancovať od praktík milícií, ktoré sa často podieľali na zatýkaní a následnom zmiznutí Čečencov podozrivých z účasti v odboji. Zákony krvnej pomsty a kolektívnej zodpovednosti, spôsobili, že sa konflikt naozaj čiastočne transformoval do vnútročečenskej podoby. Na druhej strane Kadyrovova autorita medzi časťou obyvateľstva zabezpečovala fungovanie dovtedajších republikových orgánov. Bol tiež zárukou lojality milícií voči Rusku¹⁰¹, takže v prípade jeho prehry sa tieto skupiny mohli stať nepriateľské federálnym silám.

⁹⁷ cit. MALAŠENKO, Alexej: Referendum v Čečne: čo ďalšie. Project Syndicate, [online], apríl 2003. Dostupné na: http://www.project-syndicate.org/commentaries/commentary_text.php?id=1178&lang=3&m=series

⁹⁸ Aslan Maschadov bol prezidentom zvolený v januári 1997. Čečenský prezident je podľa ústavy z roku 1992 volený na päť rokov. Bližšie pozri: Konstitúcia Čečenskej republiky, článok 71. Dostupné na: <http://www.chechen.org/content.php?catID=4>

⁹⁹ SOULEIMANOV, Emil: Mrtvé duše odvolili. In: Asociace pro mezinárodní otázky, [online], 26. 9. 2004. Dostupné na: <http://www.amo.cz/index.php?ID=C&IDp=99&tema=clanky>

¹⁰⁰ Achmad Kadyrov v roku 1982 študoval na Taškentskej islamskej univerzite a v roku 1992 na Islamskej univerzite v jordánskom Ammáne. V roku 1989 založil v čečenskom Kurčaloji Islamský inštitút a stal sa jeho rektorom. V septembri 1994 bol zvolený muftím, teda duchovným vodcom Čečenskej republiky.

¹⁰¹ SOULEIMANOV, Emil: Mrtvé duše odvolili. In: Asociace pro mezinárodní otázky, [online], 26. 9. 2004. Dostupné na: <http://www.amo.cz/index.php?ID=C&IDp=99&tema=clanky>

Moskva v snahe zabezpečiť Kadyrovovo zvolenie tvrdo zasahovala do kampane. Vyvíjala nátlak na kandidátov, viacerí počas kampane odstúpili alebo ich vyradili, takže z pôvodných štrnástich kandidátov sa volieb nakoniec zúčastnilo sedem. Pred voľbami začala Moskva vyplácať kompenzácie za zničené obydlia a majetok. Keďže Kadyrov „kontroloval finančné toky do Čečenska, umožnilo mu to použiť tieto prostriedky na to, aby bol v predvolebnej kampani v podstatne neporaziteľný.“¹⁰² Na voľbách sa podľa údajov Ústrednej volebnej komisie zúčastnilo 87,7 % voličov uvedených vo volebných zoznamoch, z nich Kadyrov získal 80,84 %. Volieb sa zúčastnili len medzinárodní pozorovatelia z organizácií SNŠ, Ligy arabských štátov a Islamskej konferencie, ktorí voľby vyhlásili za slobodné a legitímne a nezaznamenali žiadne volebné priestupky. Pozorovatelia z OBSE a Rady Európy sa na voľbách nezúčastnili pre zlú bezpečnostnú situáciu v regióne. Podľa správ nezávislých novinárov i neoficiálnych pozorovateľov dochádzalo k volebným podvodom, najmä k hlasovaniu voličov nezapísaných vo volebných zoznamoch, k opätovnému hlasovaniu a k hlasovaniu tzv. „mŕtvych duší“, teda neexistujúcich voličov. Pochybnosti sa vyskytli aj v súvislosti s vysokou účasťou vo voľbách.

Napriek tomu výsledky volieb ukázali túžbu Čečencov po upokojení situácie, ich sklamanie z ignorancie Západu, z povstalcov, ktorí prestali vidieť rozdiel medzi civilistami a ruskými vojakmi, aj únavu z dlhotrvajúcej vojny. Boli ochotní prijať režim, ktorý im sľúbi stabilitu, pracovné príležitosti a zníženie stavu ruských vojsk. Kadyrova podporovaného Moskvou vnímali ako záruku hospodárskej obnovy, bez ktorej nie je možné skončiť s korupciou a násilím.

Ďalším krokom k legitimizácii proruskej čečenskej vlády a k normalizácii situácie bola snaha o uznanie novej hlavy Čečenska v zahraničí. Jeho prvá oficiálna zahraničná cesta viedla v polovici januára 2004 do Saudskej Arábie, kde ho prijal korunný princ Abdullah. Ten síce neurobil verejné vyhlásenie týkajúce sa čečenského konfliktu, ale uznávaný teológ Šejk Mohammed Ali Sabuni uznal Kadyrova ako nového prezidenta. Napriek obchodným rokovaniam nepodpísali žiadne dohody. Významnejšie preto vyznieva len prísľub prísnejšej kontroly toku súkromných peňazí zo Saudskej Arábie do Čečenska.¹⁰³

Proces formovania orgánov štátnej moci mali dovrieť voľby do dvojkomorového parlamentu Čečenskej republiky. Ktoré sa uskutočnili v novembri 2005. Zákonodarné funkcie dovtedy prevzala Štátna rada Čečenskej republiky, ktorá okrem iného aj potvrdzovala

¹⁰² cit. JAZAIRI, Martin. 28. 9. 2003, odznelo v programe Reportéri, Česká televízie.

¹⁰³ LITVINOVIČ, Dmitrij: Kadyrovo politické putování. In: Euroasia Expres, [online], 19.02.2004. Dostupné na: <http://www.euroasiana.net/oblast/clanek.php?clanekid=198>

vymenovanie vlády. Prípravu parlamentných volieb prerušil 9. mája 2004 bombový útok v Groznom, pri ktorom po siedmych mesiacoch vo funkcii zahynul prezident Kadyrov. Ukázalo sa, že Moskva sa dopustila chyby, keď celý plán politického urovnania postavila na jedinom človeku. Jeho smrť vrátila celý proces takmer na začiatok.

Spočiatku bol za Kadyrovovho najpravdepodobnejšieho nástupcu považovaný jeho syn Ramzan. Podľa ústavy presadenej Kremľom sa však prezidentom môže stať len občan vo veku nad 30 rokov.¹⁰⁴ Dvadsaťsedemročný Ramzan Kadyrov túto podmienku nespĺňal, a pretože Moskva chcela dokázať, že sa v Čečensku dodržiavajú zákony, s Kadyrovovou kandidatúrou nesúhlasila. Jej voľba nakoniec padla na čečenského ministra vnútra Alu Alchanova, ktorý mal podporu silových zložiek republiky, i Kadyrového tejpu. Okrem neho kandidovalo ešte dvanásť uchádzačov, z ktorých Alchanov už počas volebnej kampane časť vyradil. Podporil ho ruský prezident, médiá neustále zverejňovali jeho prejavy, i jeho plány na rekonštrukciu republiky. Na voličov pôsobil najmä príslub odchodu ruských vojsk, čo je pre väčšinu Čečencov nevyhnutný predpoklad pre mierový život.¹⁰⁵

Pred voľbami sa rozpútalo násilie. V noci z 21. na 22. augusta 2004 vtrhlo do Grozného 300 ozbrojencov, ktorí zaútočili na predstaviteľov silových štruktúr. Počas útoku zahynulo asi 25 čečenských policajtov, 26 federálnych vojakov, traja príslušníci bezpečnostnej služby Ramzana Kadyrova a 12 civilistov. Útok sa uskutočnil dva mesiace po podobnom vpáde 500 separatistov do ingušského hlavného mesta Nazraň a do dedín Slepčovskaja a Karabulak, pri ktorom zabili takmer 100 vojakov a policajtov. Okrem toho, že útokom na skladištia zbraní a centrálu spravodajských služieb sa útočníkom podarilo získať väčšie množstvo zbraní, oba útoky boli najmä demonštráciou sily typickou pre psychologickú vojnu. Dokazujú to i termíny útokov, atentát na Kadyrova v deň osláv víťazstva nad fašizmom, útok na Inguško v deň Hitlerovho útoku na Sovietsky zväz.

Hoci sa čečenský separatisti pred voľbami vyhrážali teroristickými útokmi na volebné miestnosti, hlasovanie prebehlo 29. augusta 2004 pokojne. Podľa údajov Ústrednej volebnej komisie sa ho zúčastnilo 80 % voličov. Jednoznačným víťazom sa stal Alchanov, ktorý získal hlasy 73,48 % voličov.¹⁰⁶ Ani týchto volieb sa nezúčastnili pozorovatelia z Rady Európy či OBSE, nevyslali ich ani vlády západných krajín. USA a EÚ voľby kritizovali, pretože nesplnili demokratické štandardy. Pozorovatelia SNŠ porušovanie volebných pravidiel

¹⁰⁴ Konstitucija Čečenskoj republiky, marec 2003, článok 66. Dostupné na: <http://www.chechnya.gov.ru/republic/const/>

¹⁰⁵ SOULEIMANOV, Emil: Mrtvé duše odvolili. In: Asociace pro mezinárodní otázky, [online], 26. 9. 2004. Dostupné na: <http://www.amo.cz/index.php?ID=C&IDp=99&tema=clanky>

¹⁰⁶ PROCHÁZKOVÁ, Petra: Čečensko povede Putinův člověk. In: Lidové noviny, [online], 31. 8. 2004. Dostupné na: <http://lidovky.centrum.cz/svet/clanek.phtml?id=288927>

neoznámili a pre neúčast' západných pozorovateľov mohla Moskva prezentovať, že voľby prebehli v poriadku. Mimovládne organizácie zamerali svoju kritiku na vysokú účasť, nie na počet hlasov pre víťaza, ktorý bol pre mnohých jedinou možnou alternatívou. I väčšina nezávislých novinárov spochybňovala najmä 80 percentnú účasť kvôli neúplnému registru voličov. Podľa oficiálnych údajov má Čečensko viac než milión obyvateľov. Toľko ich malo pred začiatkom prvej vojny. Ak uveríme ruským štatistikám, musíme pripustiť, že počas dvoch vojen nedošlo k žiadnym stratám na životoch a územie republiky neopustili žiadni obyvatelia. Reálny počet je skôr 600 tisíc.¹⁰⁷ Podľa Vjačeslava Ismailova, novinára denníka Novaja gazeta, ktorý pracuje v Čečensku, tam žije okolo 800 tisíc ľudí. Z tohto počtu teda nemôže byť 586 709 voličov, ako uvádzajú oficiálne zdroje. Voličov je teda asi o 150 tisíc menej, čo poskytuje ideálne podmienky pre falšovanie volebných výsledkov.¹⁰⁸

Pomery v Čečensku sa nezmenili ani po prezidentských voľbách. Ruská vláda, ani proruská republiková administratíva nekontrolujú územie republiky, pretože neeliminovali alternatívny zdroj moci, teda Maschadovovu vládu (z ruského hľadiska nelegálnu a nelegitímnu), ani ozbrojenú činnosť čečenských separatistov. Stále dochádza k násilným akciám proti oficiálnej moci a k ohrozovaniu životov a bezpečnosti občanov. Aby administratíva aspoň čiastočne udržala verejný poriadok, musí používať mimoriadne opatrenia, pri ktorých dochádza k porušovaniu ľudských práv.¹⁰⁹ Ústredná moc naďalej nie je schopná zabezpečiť efektívnu správu územia a verejné blaho obyvateľstva. Dosadený proruský režim sa v krajine drží len vďaka vojenskej prítomnosti ruskej armády a vojsk ministerstva vnútra. Výsledkom je okrem pokračujúcej partizánskej vojny a teroristických útokov na ruskom území aj dvojtretinová nezamestnanosť, z toho vyplývajúca odkázanosť obyvateľstva na štátne dávky, státisíce utečencov v susedných oblastiach a zvýšená imigrácia do členských krajín Európskej únie.

4. 5 Od národnooslobodzovacieho boja k terorizmu

Hoci má Rusko pomerne dlhú skúsenosť s politickým terorizmom,¹¹⁰ po rozpade multikoloniálnej sovietskej ríše sa začalo potýkať s terorizmom spojeným s nacionalistickými

¹⁰⁷ cit. SOULEIMANOV, Emil: Mrtvé duše odvolili. In: Asociace pro mezinárodní otázky, [online], 26. 9. 2004. Dostupné na: <http://www.amo.cz/index.php?ID=C&IDp=99&tema=clanky>

¹⁰⁸ PROCHÁZKOVÁ, Petra: Vladimir Putin nečekane navštívil Čečensko. In: Lidové noviny, [online], 23. 8. 2004. Dostupné na: <http://lidovky.centrum.cz/svet/clanek.phtml?id=286477>

¹⁰⁹ DULEBA, Alexander: Čečenské zlyhávanie Ruska. In: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, [online], 25. 11. 2004. Dostupné na: <http://www.sfpa.sk/index.php?id=268&tema=listySFPA&page=clanok>

¹¹⁰ Komunistický režim používal terorizmus na presadzovanie svojich zámerov. Išlo o tzv. štátny terorizmus, teda použitie teroristickým metód štátnou mocou proti oponentom, najmä proti národnostným menšinám, náboženským skupinám, či disidentom.

hnutiami. V iných častiach Ruska sa nacionalisti snažili dosiahnuť svoje požiadavky prevažne politickými prostriedkami, v Čečensku toto hnutie vyústilo do využitia vojenských prostriedkov a teroristickej taktiky na vlastnom, aj ruskom území. Nemožno teda hovoriť o terorizme ako takom, ide skôr o národnooslobodzovací boj využívajúci teroristické metódy.

Počas prvej čečenskej vojny boli teroristické útoky čečenských radikálov proti civilným objektom na území Ruska skôr výnimkou než pravidlom. V rokoch 1994 - 1996 prišlo mimo územia Čečenska k trom takýmto útokom, ku ktorým sa prihlásili predstavitelia čečenského odboja. Od roku 1999 až do septembra 2004 zaznamenalo Rusko desaťnásobné zvýšenie počtu veľkých teroristických aktov mimo územia Čečenska. Spolu s masakrom v beslanskej škole ich počet stúpol na dvadsaťdeväť.¹¹¹ „Čečenský konflikt je dôkazom toho, ako ľahko sa môže tzv. boj za nezávislosť radikalizovať do teroristickej podoby. Sklamanie z nečinnosti zvyšku sveta voči tvrdým vojenským akciám ruských ozbrojených síl, pri ktorých zákonite prichádzajú o život aj civilisti, poskytlo šancu radikálnemu islamu. Ten jediný z čečenského pohľadu nesklamal a postavil sa (fyzicky aj finančne) na stranu čečenských ozbrojencov. Tí prirodzene s politickou praxou radikálneho islamu prijali aj náboženský extrémizmus, čiže islamský fundamentalistický výklad práva.“¹¹²

Po začatí druhej čečenskej vojny ovplyvňuje situáciu na severnom Kaukaze islamský extrémizmus importovaný najmä z Blízkeho východu. „Myšlienka, že čečenský terorizmus nie je islamským terorizmom charakterizuje situáciu počas prvej čečenskej vojny, keď väčšina Čečencov bojovala za nezávislosť. Druhá čečenská vojna sa odlišuje tým, že počas tohto konfliktu zohrávajú veľmi dôležitú úlohu práve prívrženci militantného islamu. Sú tam „umiernení“ separatisti pod vedením Aslana Maschadova. Sú tam radikálni poľní velitelia ako Basajev alebo Chattáb, ktorí sa sami vyhlásili za islamských bojovníkov.“¹¹³

O spojení čečenských veliteľov s radikálnym islamom píše aj profesor Michel Chossudovsky z Centra pre výskum globalizácie pri Ottavskej univerzite: „Hlavní vodcovia povstalcov Šamil Basajev a saudský mudžahíd Al Chattáb boli vycvičení v afgánskej provincii Chost v tábore Amir Muawia. Basajev bol v roku 1995 poverený vedením útoku proti ruským federálnym vojskám v prvej čečenskej vojne. Niekoľko mesiacov po jeho návrate do Grozného bol Chattáb vyzvaný, aby v Čečensku vybudoval vojenskú základňu pre výcvik mudžahídov. Podľa BBC vyjedнала Chattábovo premiestnenie saudskearabská

¹¹¹ DULEBA, Alexander: Čečenské zlyhávanie Ruska. In: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, [online], 25. 11. 2004. Dostupné na: <http://www.sfpa.sk/index.php?id=268&tema=listySFPA&page=clanok>

¹¹² cit. SAMSON, Ivo: Medzinárodný terorizmus. Implikácie pre Slovensko. In: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava, 2003, s. 95

¹¹³ cit. ŠIMOV, Jaroslav: Čečensko a bezmocný svet. In: Lidové noviny, [online], 9. 9. 2004. Dostupné na: <http://lidovky.centrum.cz/clanek.phtml?id=291367>

Medzinárodná islamská organizácia, militantná náboženská skupina financovaná mešitami a bohatými jednotlivcami, ktorí zásobovali Čečensko prostriedkami.“¹¹⁴

Ruská vláda tiež vyhlasuje, že vojna v Čečensku je financovaná Al-Kájdou. Plukovník Il'ja Šabalkin, predstaviteľ regionálneho operatívneho štábu na severnom Kaukaze tvrdí, že Arabi tvoria jednu pätinu z približne 1 000 aktívnych členov čečenských vojenských skupín. S názorom, že Al-Kájda Čečencom pomáha finančne i materiálne, súhlasia aj oficiálni predstavitelia USA. V roku 2003 zaradili na zoznam teroristických organizácií spriaznených s bin Ládinom tri čečenské povstalecké formácie. Vplyv islamských fundamentalistov sa najviac prejavil v auguste 1999, keď zaútočili na Dagestan. Ich cieľom nebola nezávislosť Čečenska, ale snaha o jeho spojenie s Dagestanom a vytvorenie islamského štátu.¹¹⁵ Prenikanie radikálnych metód používaných islamskými teroristami na Blízkom východe sa prejavilo aj na zmenou teroristických útokov od roku 1999, keď Čečenci začali využívať samovražedných atentátnikov, medzi nimi aj ženy, známe ako „čierne vdovy“.

Proti takémuto spôsobu boja nedokáže ruská armáda efektívne bojovať. V čase, keď početná prevaha nezaručuje výhodu, nemá špeciálne vojenské skupiny, vojaci neprešli individuálnym výcvikom. Pripravené nie sú ani bezpečnostné zložky, ktoré sa nedokážu medzi separatistov infiltrovať, pretože to si vyžaduje inú formu spravodajskej činnosti, než na akú sú zvyknuté z minulosti.¹¹⁶ Problémy tiež spôsobuje všadeprítomná korupcia. Zbrane a muníciu získali vzbúrenci pri prepadoch ruských skladov, vojenských kolón, časť zo zahraničia, ale značnú časť od skorumpovaných ruských vojakov, dôstojníkov ba aj od generálov. Kým Moskva nezreformuje armádu a neprijme protikorupčné opatrenia, nemá jej boj s terorizmom nádej na úspech. Jedným z dôležitých cieľov teroristických akcií je upútať médiá, dostať svoje názory do povedomia verejnosti nielen vo vlastnej krajine, ale aj za jej hranicami. Teroristi nechcú získať sympatie verejnosti, ale vzbudiť záujem o príčiny teroristických akcií, a to aj vtedy, keď ide o terorizmus skrytý za náboženské alebo politické motívy. Moderný terorizmus celkom závisí od divákov a nemôže existovať bez pozornosti médií, ktoré vysvetľujú pohnútky teroristických útokov. Napadnuté štáty sa snažia brániť, vyzývajú médiá na zdržanlivosť, lojalitu a podporu vládnych krokov. Dostávajú sa do konfliktu aj s médiami, ktoré trvajú na slobode prejavu a najmä chcú prvé priniesť najnovšie

¹¹⁴ cit. CHOSSUDOVSKEY, Michel: Who Is Osama Bin Laden? In: Centre for Research on Globalisation, [online], 12. 9. 2001. Dostupné na: <http://globalresearch.ca/articles/CHO109C.html>

¹¹⁵ KOVALOV, Viktor: Odboj, kazatelia a peniaze. In: Slovo, [online], 40/2003. Dostupné na: <http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=1347&cislo=40/2003&ex=>

¹¹⁶ GOLC, Alexandr: Nekompetentnaja vojna Rossii s terrorizmom. In: Project Syndicate, [online], september 2004. Dostupné na:

http://www.project-syndicate.org/commentaries/commentary_text.php4?id=1690&lang=3&m=series

informácie. Liberálno-demokratické krajiny nemôžu proti médiám výraznejšie zasiahnuť, pretože by to obmedzilo slobodu slova.¹¹⁷

Rusko, krajina s krátkou demokratickou tradíciou, sa v súvislosti so snahami zabrániť terorizmu, vydalo cestou cenzúry a obmedzovania slobody prejavu. Štátna дума schválila vo februári 2004 zmenu tlačového zákona, podľa ktorého platí pre ruské médiá úplný zákaz šírenia informácií o teroristických útokoch. Výnimkou sú len oficiálne správy vydané ruskými úradmi. Televíznym spoločnostiam zakazuje zverejňovať záznamy s obeťami teroristických činov. Podobný návrh predložili zákonodarcovia už v novembri 2002 po útoku na Dubrovke, prezident Putin ho však vetoval. Zmena tlačového zákona bola napokon schválená po teroristickom útoku na moskovské metro, pri ktorom zahynulo 40 ľudí a 134 bolo zranených.

Konflikt v Čečensku ohrozuje všetky okolité regióny, nemožno ho preto označiť za izolovanú regionálnu krízu. Po teroristickom útoku v Beslane však nadobudla dlhoročná bezpečnostná hrozba kritický rozmer pre ďalšie formovanie obsahu a charakteru politického systému Ruska. Protiteroristické opatrenia ovplyvňujú domácu a zahraničnú politiku. Prezident Putin inicioval zásadné zmeny politického systému štátu, ktoré posilňujú výkonnú moc a jej ďalšiu centralizáciu na úkor reprezentatívnej demokracie. Navrhol zrušiť priame voľby prezidentov republík a gubernátorov krajov. Lídrov má voliť príslušný parlament, avšak kandidátov môže navrhnúť iba prezident. Tento krok vyvolal kritiku pre porušenie ústavných princípov federalizmu a nezávislosti regionálnej výkonnej moci, ale aj ako zlý a oneskorený krok, ktorý len málo pomôže eliminovať terorizmus.¹¹⁸ Ďalším kritizovaným krokom bol návrh na zmenu zákona o voľbách do dolnej komory parlamentu, ktorý mal zrušiť zmiešaný a zaviesť proporciálny volebný systém.¹¹⁹ Zmena volebného zákona síce nie je považovaná za obmedzovanie demokracie, ale chýba jej spojitosť s bojom proti terorizmu. Hoci cieľom reformy je centralizovať štát a zefektívniť štátnu správu, objavujú sa v nej autoritárske tendencie. Napriek tomu ju Rusi požadujúci posilnenie bezpečnosti, stability a celistvosti Ruskej federácie prijímajú zväčša pozitívne.

Ďalšie prezidentove opatrenia už mali čisto protiteroristický charakter. Najvyšší predstaviteľ každého subjektu federácie má mať námestníka, ktorý bude dôstojníkom

¹¹⁷ SAMSON, Ivo: Medzinárodný terorizmus. Implikácie pre Slovensko. In: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava, 2003, s. 71-76

¹¹⁸ KRATOCHVÍL, Petr: Terorizmus a chybná poučená prezidenta Putina: centralizace doma a tvrdost v (blízke) zahraničí. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 11/2004

¹¹⁹ Proporciálny systém sa uplatňuje pri voľbe polovice 450-člennej Štátnej dумы, pri voľbe druhej polovice sa používa väčšinový volebný systém, sú vytvorené jednomandátové obvody, pričom kandidátovi stačí získať viac hlasov než ostatní kandidáti. O ruskom volebnom systéme bližšie pozri: HOLZER, Jan: Ruský politický systém. Hledání státu. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2000, kapitola Parlamentalizmus aneb v roli slabšího, s. 63 – 69

vnútorných vojsk a bude zodpovedný za koordináciu protiteroristickej činnosti všetkých bezpečnostných zložiek na území subjektu federácie. Na regionálnej i okresnej úrovni majú existovať protiteroristické komisie s tým istým cieľom. V oblasti zahraničnej politiky malo ísť o preventívne údery proti teroristom v zahraničí. Prípadná ruská akcia by však nemohla mať podobu amerického útoku na Afganistan, či Irak, išlo by skôr o akcie zamerané na fyzickú likvidáciu jednotlivých teroristov, alebo o intervencie v postsovietskom priestore. Najčastejšie je spomínané Gruzínsko, ktoré ruská strana obviňuje buď z priamej podpory terorizmu, alebo z neschopnosti zastaviť takéto aktivity na svojom území. Keďže v tomto prípade by sa Moskva mohla dostať do konfliktu so Spojenými štátmi i Európskou úniou, ide skôr o demonštráciu sily, než o reálnu možnosť.¹²⁰

Jedenásť rokov od začiatku prvej vojny v Čečensku teda Rusko nedokázalo vyriešiť problémy týkajúce sa malej kaukazskej republiky. Rusko nezmenilo situáciu v Čečensku, naopak Čečensko ovplyvnilo situáciu v Rusku. Z krajiny, kde v 90-tych rokoch pomaly ale iste nastupovala demokracia, je dnes krajina s autoritárskymi tendenciami a rozmáhajúcim sa policajno-vojenským aparátom, krajina, ktorá v snahe zvíťaziť nad terorizmom, potláča prijaté demokratické princípy, slobodu slova i ľudské práva. Ak sa v budúcnosti z Ruska stane autoritársky štát, možno dokáže zabrániť terorizmu, ale tak ako v minulosti nedokáže vyriešiť národnostné problémy, môže ich len potlačiť. Vo chvíli, keď sa Rusko znova vráti k demokracii, neriešené národnostné problémy znova vyplávajú na povrch, ešte zhoršené dlhoročným útlakom. Riešenie, ktoré uplatňuje Vladimir Putin centralizovaním moci, môže opäť priniesť iba krvavý výsledok. Predísť by sa mu dalo už dnes - vyriešením konfliktu mierovými prostriedkami, vyjednávaním.

4.6 Mierové rokovania: s kým a o čom?

Moskva musí začať s čečenskými separatistami vyjednávať. Politické rokovania sú jedinou možnosťou ako konflikt ukončiť. V diskusiách týkajúcich sa situácie v Čečensku, i v článkoch venovaných tejto téme takéto tvrdenia zaznievajú najčastejšie. Zainteresovaní si tiež kladú otázku, s kým by mala Moskva rokovať. Vhodným partnerom by mohla byť umiernená skupina, ktorú až do svojej smrti viedol bývalý čečenský prezident Aslan Maschadov.¹²¹ Dôležitý je však najmä výsledok, ku ktorému by rokovania mali viesť.

¹²⁰ KRATOCHVÍL, Petr: Terorizmus a chybná poučení prezidenta Putina: centralizace doma a tvrdost v (blízke) zahraničí. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 11/2004

¹²¹ Maschadova zabil začiatkom marca 2005 pri dosiaľ neobjasnenom zásahu ruských alebo čečenských špeciálnych jednotiek. Napriek tomu umiernené krídlo doposiaľ existuje, jeho predstaviteľmi sú napríklad minister zahraničných vecí bývalej Maschadovovej vlády Iljas Achmadov, alebo Maschadovov vyslanec

Uzavretie prímeria, či mieru by síce bolo pozitívne, ale bez riešenia statusu Čečenska by v budúcnosti mohlo prísť k ďalšej etape krvavého konfliktu.

Práve v otázke postavenia Čečenska sú názory Moskvy a separatistov absolútne antagonistické. Moskva chce Čečensko udržať vo federácii za každú cenu, i keď je ochotná priznať Čečencom rozsiahlu autonómiu. Separatisti chcú za každú cenu získať samostatnosť. Kvôli budúcnosti krajiny musí teda na kompromis pristúpiť nielen Moskva, ale aj separatisti. Prístupnejšie ku kompromisu sa zdá byť Maschadovovo umiernené krídlo. Otázne je, nakoľko sa tomuto krídlu podriaďujú radikálni poľní velitelia. Všeobecne sa predpokladá, že bývalý prezident nad nimi nikdy nemal úplnú kontrolu. Skôr sa vynárajú dohady, nakoľko bol sám Maschadov ovplyvnený radikálmi a nakoľko bol nútený sa im prispôsobovať. „Do akej miery sa Maschadov stal teroristom, je ťažko povedať. Všeobecne sa usudzuje, že si od extrémistov udržiaval zreteľný odstup. Vieme však tiež, že teroristi sa Machadovovi nepodriaďovali. To však neznamená, že on sa nepodriaďoval im, jednoducho preto, aby prežil, takže určité spojenie tam existovalo. Koniec koncov išlo o dve strany, ktoré mali jedného nepriateľa a líšili sa len v spôsobe boja.“¹²²

Ak by si napokon obe strany sadli za rokovací stôl, prvým krokom k upokojeniu situácie by malo byť obojstranné zastavenie bojov. Vynára sa však problém, kto z ruskej strany by rokovania viedol, koho by separatisti akceptovali. Často sa v tejto súvislosti hovorí o ingušskom prezidentovi Muratovi Zjazikovovi, ktorý sa podieľal na vyjednávaní počas rukojemníckej drámy v Beslane. Tiež sa spomína poslanec Štátnej dумы za Čečensko Aslambek Aslachanov, ktorý sa síce zdiskreditoval tým, že sa stal poradcom ruského prezidenta pre Čečensko, no na druhej strane by však zrejme mal podporu Kremľa, čo je pre vyjednávanie dôležité. Samotným rokovaniam o statuse Čečenska by mal predchádzať súhlas separatistov s tým, že Čečensko zostane súčasťou Ruskej federácie. Status Čečenska by potom mohol vyzeráť takto: Čečensko dostane buď širokú autonómiu ako federatívna republika, alebo bude ako samostatný štát spojený s Ruskom voľnou asociačnou dohodou. Bude mať vlastného prezidenta, vládu a parlament tak ako v súčasnosti, ale s väčšími právomocami a tiež väčšie zastúpenie vo Federálnom zhromaždení.¹²³ Čečenská republika získa viac právomoci aj v ekonomickej oblasti, predovšetkým výnosy z čečenskej ropy, aj poplatky za tranzit ropy cez jej územie s tým, že bude uzavretá tiež zmluva o 30 ročnom prenájme ropovodov Rusku. Čečenské a ruské obyvateľstvo Čečenska dostane z federálneho

Achmed Zakajev. Obaja sú v exile, Zakajev získal politický azyl v roku 2003 vo Veľkej Británii, Achmadov v roku 2004 v Spojených štátoch amerických.

¹²² cit. JAZAIRI, Martin. 8. 3. 2005, Události komentáře, Česká televize.

¹²³ Názov ruského parlamentu, jeho dolnou komorou je Štátna дума a hornou Rada federácie.

rozpočtu kompenzácie za vojnové škody, peniaze na obnovu a rozvoj. Súčasťou dohody o statuse bude aj ustanovenie o referende týkajúce sa zmeny postavenia krajiny a jej ďalšieho zotrvania vo federácii. Plebiscit sa uskutoční po desiatich až pätnástich rokoch, teda po hospodárskej obnove Čečenska, aby rozhodovanie obyvateľov bolo slobodné a nezávislé.

Uzavretie mierovej dohody a dohoda o statuse republiky by však na stabilizáciu situácie v krajine nestačilo. Po stiahnutí ruských vojsk musí vzniknúť dočasná (nevolená) vláda zložená zo zástupcov všetkých teipov (bez extrémistov) a zástupcov Ruska, ktorá bude úradowať jeden rok. Jej úlohou bude zlepšiť bezpečnostnú situáciu, zabrániť ďalším bojom a teroristickým útokom, zabezpečiť vyplatenie kompenzácií, vybudovať štátnu správu a pripraviť podmienky pre parlamentné a prezidentské voľby. Tie sa uskutočnia po roku pod dohľadom medzinárodných organizácií. Poslednou fázou by malo byť zriadenie medzinárodného súdu pre vojnové zločiny z obdobia oboch vojen. Keďže však obe strany majú na svedomí početné zločiny, je zrejmé, že by s ustanovením takéhoto trestného tribunálu nesúhlasili. Skôr by postavili obvinených pred vlastné súdy, alebo by vinníkov nestíhali.

Do takto načrtnutého usporiadania som nezaradila možnosť medzinárodnej správy Čečenska, ktorú navrhoval minister zahraničných vecí umiernenej Maschadovovej vlády Iljas Achmadov.¹²⁴ Ťažko si totiž predstaviť, že by čečenský separatisti, ktorí mnoho rokov vedú boj za cenu nespočetných obetí a utrpenia, prijali akýkoľvek medzinárodný protektorát. S najväčšou pravdepodobnosťou by ho odmietli ako cudziu okupáciu pod vlajkou neveriacich. Jedným z riešení je eliminácia teroristov, ktorých však treba odlíšiť od umiernených skupín, s ktorými by sa dalo rokovať. Moskva sa zatiaľ pridáva len prvej časti tohto riešenia a vyjednávať odmieta. Treba zdôrazniť, že rokovaniam bráni aj „palestinizácia“ severokaukazského konfliktu – teda samovražední atentátnici uskutočňujúci svoje na vlastnú päsť. Rokovať so stovkami jedincov, pre ktorých je jediným zmyslom existencie pomsta, je teda úplne nemožné.¹²⁵ Napriek tomu sa treba o politické rokovania pokúsiť, pretože je to jediná cesta zo začarovaného kruhu krvi a násilia.

¹²⁴ Bližšie pozri: ACHMADOV, Iljas, ministr inostrannych del. In: Prague Watchdog, [online], 11. 2. 2004. Dostupné na: http://www.watchdog.cz/edit/uploaded/docs/Achmadov%20Proposal_Rusky.doc

¹²⁵ SOULEIMANOV, Emil: Beslan jako důsledek ruské politiky na Kavkaze? In: Prague Watchdog, [online], 13. 9. 2004. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/?show=000000-000004-000002-000016&lang=3>

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

1. ACHMADOV, Ilias, ministr inostranných del. In: Prague Watchdog, 11. 2. 2004. Dostupné na: http://www.watchdog.cz/edit/uploaded/docs/Achmadov%20Proposal_Rusky.doc
2. BALABÁN, Miloš: Čečensko: bolavé miesto Ruska. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 7/2001.
3. BAŇOUC, Hynek, FEDORKO, Martin: Mezinárodní organizace. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2001.
4. BATURIN, Jurij a. i.: Jelcinova epocha 1988 – 2000. Knižný klub, Praha, 2003.
5. BĚLOŠEVSKÝ, Dmitrij: Rusko - proměny teroru. In: Hospodářské noviny, 23. 6. 2004. Dostupné na: http://ihned.cz/2-14554420-000000_d-bf
6. BERGEN, Peter L.: Světá vojna. OTTOVO nakladatelství vydavatelství - CESTY, Praha, 2002.
7. BUSH, George W., Press-konferencii, vstreči s pressoj, zajavlenija dlja pressy. In: Prezident Rossii, 27. 9. 2003. Dostupné na: http://www.kremlin.ru/appears/2003/09/27/1412_type63380_52951.shtml
8. ČERNOCH, Filip - Saúdská Arábie: Oprávnění vládnout. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 1/2005.
9. DRÁBEK, Ivan: Putin na Kaukaze zmieroval bábky. In: Pravda, 24. 8. 2004. Dostupné na: <http://pravda.newtonit.sk/default.asp?cache=28927>
10. DULEBA, Alexander: Čečenské zlyhávania Ruska. In: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, 25. 11. 2004. Dostupné na: <http://www.sfpa.sk/index.php?id=268&tema=listySFPA&page=clanok>
11. DVOŘÁK, Milan: A co dál? Doslov k českému překladu, jún 2000, in: Gallová, Carlotta, de Waal, Thomas: Čečensko: vítězství a prohry. Praha, Tehmis, 2000
12. GALLOVÁ, Carlotta, DE WAAL, Thomas: Čečensko: vítězství a prohry. Tehmis, Praha, 2000.
13. GEVORKJANOVÁ, Natalija a. i.: Putin: Z první ruky. Práh, Praha, 2000.
14. GOLC, Alexandr: Nekompetentnaja vojna Rossii s terrorizmom. In: Project Syndicate, september 2004. Dostupné na: http://www.project-syndicate.org/commentaries/commentary_text.php4?id=1690&lang=3&m=series
15. HANČILOVÁ, Blanka: Pankisi. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 5/2002.
16. HIRMAN, Karel: Východné dilemy: Rusko ako spojenec a ako protihráč. In: SME, č. 42, roč. 13, 22. 02. 2005, str. 16.
17. HOLZER, Jan: Ruský politický systém. Hledání státu. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2000.
18. CHLEBNIKOV, Pavel: Kmotr z Kremlu. Boris Berezovskij. BB art, Praha, 2003.
19. CHOSSUDOVSKEY, Michel: Who Is Osama Bin Laden? In: Centre for Research on Globalisation, 12. 9. 2001. Dostupné na: <http://globalresearch.ca/articles/CHO109C.html>
20. JAZAIRI, Martin, 28. 9. 2003. Odznelo v programe Reportéri, Česká televízia.
21. JORDOVÁ, Lenka: Krátké období nezávislosti Čečenska 1991-1994. In: Ústav strategických studií, 30. 6. 2000. Dostupné na: <http://www.strat.cz/article.php?id=8>
22. JUDD, Frank: Chechnya needs politics, not more Russian troops. In: The Guardian, 28. 10. 2002. Dostupné na: <http://www.guardian.co.uk/comment/story/0,3604,820503,00.html>
23. Konstitucija Čečenskoj respubliky, marec 1992. Dostupné na: <http://www.chechen.org/content.php?catID=4>
24. Konstitucija Čečenskoj respubliky, marec 2003. Dostupné na: <http://www.chechnya.gov.ru/republic/const/>

25. Konstitucija Rossijskoj federaciji. Moskva, 1993. Dostupné na: www.duma.gov.ru/
26. KOSTOHRYZ, Petr: Obnova pod dohľadom gangsterů. In: Člověk v tísní, 15. 10. 2003. Dostupné na: <http://www.infoservis.net/art.php?id=1066044125>
27. KOVALOV, Viktor: Odboj, kazatelia a peniaze. In: Slovo, 40/2003. Dostupné na: <http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=1347&cislo=40/2003&ex=>
28. KRATOCHVÍL, Petr: Terorizmus a chybná poučení prezidenta Putina: centralizace doma a tvrdost v (blízkém) zahraničí. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 11/2004
29. KULICH, Milan: Terorizmus - destabilizující fenomén súčasnosti a boj proti nemu. In: Inštitút obrany a bezpečnosti, Ministerstvo obrany SR, Bratislava, máj 2002. Dostupné na: www.mod.gov.sk/download/teror.pdf
30. LITVINOVIČ, Dmitrij: Kadyrovo politické putování. In: Euroasia Expres, 19.02.2004. Dostupné na: <http://www.euroasiana.net/oblast/clanek.php?clanekid=198>
31. MALAŠENKO, Alexej - Moscow between Yugoslavia and Chechnya: the Kosovo Factor in Russia's Policy on the Caucasus. In: The Carnegie Moscow Centr, júl 1999. Dostupné na: <http://www.carnegie.ru/en/pubs/briefings/48350.htm>
32. MALAŠENKO, Alexej: Referendum v Čečne: čo ďalšie. In: Project Syndicate, apríl 2003. Dostupné na: http://www.project-syndicate.org/commentaries/commentary_text.php4?id=1178&lang=3&m=series
33. MENDEL, Miloš: Islamská výzva. Z dejín a súčasnosti politického islámu. Atlantis, Brno, 1994.
34. MRÁZEK, Jozef: V náručí Moskvy. In: Prague Watchdog, 10. 11. 2002. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000014-000434-000003&lang=3>
35. MURRAY, Donald: Demokracie despotů. G plus G, Praha, 1996.
36. PROCHÁZKOVÁ, Petra: Čečensko povede Putinův člověk. In: Lidové noviny, 31. 8. 2004. Dostupné na: <http://lidovky.centrum.cz/svet/clanek.phtml?id=288927>
37. PROCHÁZKOVÁ, Petra: Vladimir Putin nečekane navštívil Čečensko. In: Lidové noviny, 23. 8. 2004. Dostupné na: <http://lidovky.centrum.cz/svet/clanek.phtml?id=286477>
38. SAMSON, Ivo: Medzinárodný terorizmus. Implikácie pre Slovensko. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava, 2003.
39. SOUKUP, Jozef: Quo vadis, Putine? Nové Rusko v dejinných súvislostiach. Riopres, Praha, 2003.
40. SOULEIMANOV, Emil: Adatové právo a krevní msta u Čečenců a horalů Kavkazu. In: Euroasia expres, 18. 4. 2003. Dostupné na: <http://www.euroasiana.net/oblast/clanek.php?clanekid=169>
41. SOULEIMANOV, Emil: Beslan jako důsledek ruské politiky na Kavkaze? In: Prague Watchdog, 13. 9. 2004. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/?show=000000-000004-000002-000016&lang=3>
42. SOULEIMANOV, Emil: Čečenská společnost a mentalita. In: Prague Watchdog, 25.5.2003. dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000015-000006-000006&lang=3>
43. SOULEIMANOV, Emil: Mrtvé duše odvolili. In: Asociace pro mezinárodní otázky, 26. 9. 2004. Dostupné na: <http://www.amo.cz/index.php?ID=C&IDp=99&tema=clanky>
44. STANEVSKIJ, Felix: Strach i nenavist' v Rossii i Gruzii. In: Project Syndicate, január 2004. Dostupné na: http://www.project-syndicate.org/commentaries/commentary_text.php4?id=1444&lang=3&m=series
45. ŠIMOV, Jaroslav: Čečensko a bezmocný svět. In: Lidové noviny, 9. 9. 2004. Dostupné na: <http://lidovky.centrum.cz/clanek.phtml?id=291367>
46. ŠMÍD, Tomáš: Čečensko do rozpadu ZSSR. In: Euroázijský expres, 01.07.2002. Dostupné na: <http://www.euroasiana.net/oblast/clanek.php?clanekid=15>

47. ŠMÍDOVÁ, Jana: Svět videný internetem. In: Český rozhlas, 1. 10. 2003. Dostupné na: http://www.rozhlas.cz/cro6/internet/_zprava/89150
48. ŠVANKMAJER, Milan a. i.: Dějiny Ruska. In: Lidové noviny, Praha, 1996.
49. TRENIN, Dmitrij - Chechnya: Effects of the War and Prospects for Peace. In: The Carnegie Moscow Centr, január 2000. Dostupné na: <http://www.carnegie.ru/en/pubs/briefings/48319.htm>
50. TUMSOJEV, Musa: The Russian-Chechen conflict after September 11, 2001. In: Prague Watchdog, 2. 8. 2002. Dostupné na: <http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000004-000003-000049&lang=1&bold=Tumsojev>
51. VOJNOVIČ, Vladimír - Drunk on Corruption. In: Project Syndicate, január 2004 http://www.project-syndicate.org/commentaries/commentary_text.php4?id=1054&m=series
52. WANNER, Jan: Kavkazský region a ruská zahraniční politika. In: LITERA Bohuslav a.i.: Vzájemné vztahy postsovětských republik. Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 1998.